

Βιβλιοστάσιον

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ, *Διηγήματα τῆς ἀγάπης*, ἐκδ. Ἑρμῆς, Ἀθήνα 1998, σσ. 110.

«*Διηγήματα τῆς ἀγάπης*» εἶναι ἡ ψυχοφελὴς προσφορὰ τοῦ ταπεινοῦ κυρ-Ἀλέξανδρου ἔτσι ὅπως τὴν συγκέντρωσαν καὶ τὴν ἐπιμελήθηκαν μὲ φροντίδα οἱ ἐκδόσεις «Ἑρμῆς» καὶ τὴν φιλοτέχνησε μὲ περισσὴ ἐπιδεξιότητα ὁ ἐμπνευσμένος ἀγογράφος Γεώργιος Κόρδης. Στὸ ὄμορφα αὐτὸ βιβλιοδετημένο ἔργο συγκεντρώθηκαν πέντε διηγήματα ποὺ ἔχουν ὡς κεντρικὸ ἄξιο τὴν ἀγάπη, ὅπως τὴν αἰσθάνθηκε, τὴν περιέγραψε, τὴν μετέπλασε καὶ τὴν ἀποτύπωσε ὁ κοσμοκαλόγερος συγγραφέας μέσα σὲ πέντε διαφορετικὲς ἀνθρώπινες ἱστορίες. Ὁ πρόλογος τοῦ βιβλίου ἀνήκει δικαιοματικά στὸν ἄξιο φιλόλογο καὶ ἀκάματο παπαδιαμαντιστὴ Νίκο Τριανταφυλλόπουλο.

Ὁ Γεώργιος Κόρδης μὲ ἀπαράμιλλη ζωγραφικὴ μαεστρία καὶ χρωματικὴ πανδαισία ἔχει πλαισιώσει, ἢ ἀκόμη ἀκριβέστερα, ἔχει ζωντανέψει ἐπὶ χάριτος τὶς ἐν λόγῳ ἱστορίες, φωτίζοντας συμβολικὰ μὲ τὸ πινέλο του κάθε λεπτομέρειά τους. Ἀποτύπωσε τεχνέντως μὲ τὴν καλλιτεχνικὴ του εὐαισθησία, τὸ μπλὲ του πελάγου τοῦ Σκιαθίτη συγγραφέα. Λάμπρυνε τὸ ἀβεστωμένο ἄσπρο τῶν σπιτιῶν καὶ τῶν μικρῶν ξωκλισιῶν ποὺ σκαρφάζουν στὰ βουνὰ ὀλοένα καὶ περισσότερο γιὰ ν' ἀγγίξουν οὐρανὸν. Ἀπέδωσε ὀλοζώντανα τὸ θλιμμένο

βλέμμα τῶν ἡρώων ποὺ ἀντιλαμβάνονται τὸν ἀνεκπλήρωτό του ἔρωτά τους καὶ κλαῖνε βαθυκωφὰ γιὰ νὰ μὴ τοὺς ἀκούσει κανεὶς.

Οἱ μορφὲς τοῦ Γεώργιου Κόρδη εἶναι φιλόλιγνες, ἀσκητικὲς ὡσὰν μορφὲς ἀγίων ἔτσι ὅπως ἄλλωστε τὶς μετέπλασε στὰ κείμενά του καὶ ὁ κοσμοκαλόγερός μας. Μορφὲς ἀνθρώπων ποὺ ἡ καθημερινότητα τὶς περισσότερες φορὲς τοὺς συντρίβει, τοὺς καταπονεῖ, τοὺς κατατρώχει, στὸ τέλος ὁμως τοὺς φωτίζει μὲ τὸ ἀνεσπερο φῶς τῆς ταπείνωσης καὶ τοὺς ἀνασπκώνει στὸν ἀέναο χορὸ τῆς δημιουργίας, μέρη ἀναπόσπαστα τοῦ ὁποίου εἴμαστε ὅλοι... ταπεινοὶ ἢ μή. Τὸ βαθὺ μπλὲ τῆς θάλασσας, ἡ κατάσπρη νησιωτικῆ πουκαμίσα τῶν ἀνδρῶν, τὸ καφετὶ τῆς ἀμμουδιάς καὶ τῆς ἀκρογιαλιάς, τὸ σκοῦρο καφέ τοῦ νοσταλγικοῦ βλέμματος, τὸ καθάριο κενὸ τοῦ καθαροῦ ἔρωτα καὶ τὸ μαβὶ μπλὲ τοῦ ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ μπλέκονται μὲ τὰ διηγήματα τοῦ Παπαδιαμάντη καὶ κάνουν εὐχάριστη τὴν περιπλάνησή μας στοὺς στοχασμούς του. Μᾶς ταξιδεύουν τέρποντας κάθε αἴσθησι καὶ φαντασία, καθιστώντας μας ὄχι ἀπλά, ἀπαθεῖς ἀναγνώστες κειμένου –τοῦναντίον μάλιστα– αὐτοῦσιους ἥρωες ἀλλοτινῶν ἐποχῶν. Ἦρωες ποὺ τοὺς αἰσθανόμαστε δικούς μας περισσότερο ἀπὸ ποτέ.

Πέντε εἶναι τὰ διηγήματα τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ἀνικανοποίητου ἢ τοῦ κρυμμένου ἔρωτα, τὸ πρῶτο ἐκ τῶν ὁποίων τι-

λοφορεῖται «Ἄνθος τοῦ γιαιλοῦ». Ἡρωάς του ὁ Μάνος, ὁ νεαρός ψαρὰς πού ἔβλεπε κάθε βράδυ φῶς στό πέλαγος ἀνάμεσα σέ δύο βράχους. «Ἐβλεπε, βραδιές τώρα, τὸ παράδοξον ἐκεῖνο μακροσμένον φῶς νὰ τρέμη καὶ νὰ φέγγη ἐκεῖ εἰς τὸ πέλαγος, ἐνῶ ἤξευρεν, ὅτι δὲν ἦτο ἐκεῖ κανεὶς φάρος» γι' αὐτὸ καὶ ἀποφάσισε νὰ πάει μέχρι ἐκεῖ νὰ δεῖ τί εἶναι μὲ τὴ βοήθεια τοῦ φίλου του Γαλιῆ τοῦ Φαφάναν. «Ὅσον ἔπλεαν αὐτοὶ μὲ τὴν βάρκαν, τόσον τοὺς ἔφευγε» ὥσπου μία μέρα ὁ Λίμπος ὁ Κοκοῖας, ἕνας μεσήλικας τοὺς ἀποκάλυψε τὴν ἀλήθεια γιὰ αὐτὸ τὸ φῶς. Τοὺς μίλησε γιὰ τὴν ἀγάπη ἐνὸς Βασιλόπουλου καὶ τῆς Λουλούδως καὶ γιὰ τὴν ὑπόσχεσή του νὰ τὴν στεφανωθεῖ «τὴν ἡμέρα πού θὰ γεννηθῆ ὁ Χριστός» ἀφοῦ θὰ ἔχει νικήσει τοὺς βαρβάρους. «Ἐμεινεν ἡ Λουλούδω, ῥιχνοντας τὰ δάκρυά της στό κύμα, στὸν ἀέρα στέλνοντας τοὺς ἀναστεναγμούς της, καὶ τὴν προσευχὴ στὰ οὐράνια, νὰ βγῆ νικητὴς τὸ Βασιλόπουλο, νὰ ἔρθῃ ἡ μέρα πού θὰ γεννηθῆ ὁ Χριστός, νὰ γυρίσῃ ὁ σαστικός της νὰ τὴν στεφανωθῆ». Τὸ Βασιλόπουλο ὁμῶς αἰχμαλωτίστηκε, δὲν γύρισε ποτέ. «Τὰ δάκρυα τῆς κόρης ἐπίκραναν τὸ κύμα τ' ἄρμυρό, οἱ ἀναστεναγμοὶ της ἐδιαλύθηκαν στὸν ἀέρα, κι ἡ προσευχὴ της ἔπεσε πίσω στὴ γῆ, χωρὶς νὰ φθάσῃ στό θρόνον τοῦ Μεγαλοδύναμου. Ἐνα λουλουδάκι ἀόρατο, μοσχομυρισμένο, φύτρωσε ἀνάμεσα στοὺς δύο αὐτοὺς βράχους, ὅπου τὸ λέν Ἄνθος τοῦ Γαιλοῦ, ἀλλὰ μάτι δὲν τὸ βλέπει» ... «Μερικοὶ λένε, πῶς τὸ Ἄνθος τοῦ Γαιλοῦ ἔγινε ἀνθος, ἀφρὸς τοῦ κύματος. Κ' ἡ Σπίθα ἐκείνη, ἡ φωτιὰ τοῦ πελάγου πού εἶδες, Μάνο, εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ Βασιλόπουλου, πού ἔλιωνε, σβήσθηκε στὰ σί-

δερα τῆς σκλαβιάς, καὶ κανεὶς δὲν τὴν βλέπει πιά, παρὰ μόνον ὅσοι ἦταν καθαροὶ τὸν παλαιὸν καιρὸν, καὶ οἱ ἐλαφροῖσκιωτοι στὰ χρόνιά μας»

Τὸ δεύτερο διήγημα ἔχει τὸν τίτλο «Ὁ ἔρωτας στὰ χιόνια» καὶ ἐκτυλίσσεται τὴν ἐποχὴ τῶν Χριστουγέννων. Ἡρωάς μας εἶναι ὁ μπαρμπα-Γιαννιὸς πού «δὲν ἦτο πλέον νέος, οὔτε εὐμορφος, οὔτε ἄσπρα εἶχεν. Ὅλα αὐτὰ τὰ εἶχε φθειρεῖ πρό χρόνων πολλῶν, μαζὶ μὲ τὸ καράβι, εἰς τὴν θάλασσαν, εἰς τὴν Μασσαλίαν». Ὁ μπάρμπα-Γιαννιὸς πού «...εἶχε πέσει εἰς τὸν ἔρωτα, μὲ τὴν γειτόνισσαν τὴν Πολυλογοῦ, διὰ νὰ ξεχάσῃ τὸ καράβι του, τὰς Λαΐδας τῆς Μασσαλίας, τὴν θάλασσαν καὶ τὰ κύματά της, τὰ βάσανά του, τὰς ἀσωτίας του, τὴν γυναῖκα του, τὸ παιδί του. Καὶ εἶχε πέσει εἰς τὸ κρασί διὰ νὰ ξεχάσῃ τὴν γειτόνισσαν». Ἡ γειτόνισσα ἀπὸ τὴν ἄλλη ἔχει ἄνδρα καὶ παιδιὰ, ἔχει οἰκογένεια πού τὴν ἀγαπᾷ καὶ τὴ γνοιάζεται. Ἐχει νοικοκυριὸ πού τὸ φροντίζει καὶ ἔτσι καθὼς κάθεται στὴν θαλπωρὴ καὶ ζεστασιὰ τοῦ σπιτιοῦ της ὁ μπαρμπα-Γιαννιὸς ὑποφέρει καὶ σιγοτραγουδεῖ. «Σοκάκι μου μακρὸ-στενό, μὲ τὴν κατεβασιά σου, /κάμε κ' ἐμένα γείτονα μὲ τὴν γειτόνισσά σου».

Ὁ χειμῶνας βαρὺς καὶ δύσκολος, μοναχικὸς ὡς τὸν ἥρωά μας. «Χειμῶν βαρὺς, οἰκία καταρρέουσα, καρδιά ρημασμένη. Μοναξία, ἀνία, κόσμος βαρὺς, κακός, ἀνάληπτος. Ὑγεία κατεστραμμένη. Σῶμα βασανισμένον, φθαρμένον, σωθικὰ λυωμένα. Δὲν ἠμποροῦσε πλέον νὰ ζῆσι, νὰ αἰσθανθῆ, νὰ χαρῆ. Δὲν ἠμποροῦσε νὰ εὔρη παρηγορίαν, νὰ ζεσταθῆ. Ἐπιε διὰ νὰ σταθῆ, ἔπιε διὰ νὰ πατήσῃ, ἔπιε διὰ νὰ γλιστρήσῃ. Δὲν ἐπάτει πλέον ἀσφαλῶς τὸ ἔδαφος.» Πλυσιά-

ζει τὸ σπίτι τῆς γειτόνισσάς του καὶ μεθυσμένος παραπατᾷ, πέφτει καὶ ἐκεῖ πάνω στὸ χιόνι, ποὺ ἔπεφτε ἀσταμάτητα, θὰ ἀφήσει τὴν πνοή του. «Καὶ ὁ μπάρμπα-Γιαννιὸς ἀσπρισεν ὅλος, κ' ἐκοιμήθη ὑπὸ τὴν χιόνα, διὰ νὰ μὴ παρασταθῆ γυμνὸς καὶ τετραχλισμένος, αὐτὸς καὶ ἡ ζωὴ του καὶ αἱ πράξεις του, ἐνώπιον τοῦ Κριτοῦ, τοῦ Παλαιοῦ τῶν Ἡμερῶν, τοῦ Τρισαγίου.»

Τὸ τρίτο διήγημα τῆς ἀγάπης τιλοφορεῖται «*Ἔρως - Ἡρως*». Περιγράφει τὴν σπαρακτικὴ ἱστορία τοῦ ἐρωτευμένου Γιωργῆ τῆς Μπούρμπαινας, ποὺ ἡ τραγικὴ του μοῖρα, τὸν βάζει νὰ μεταφέρει μὲ τὴ βάρκα του σὲ γαμήλιο ταξίδι, τὸν παιδικό του ἔρωτα, τὴν Ἀρχόντω. «Καὶ ἄλλοτε πάλιν ἔπαιζαν οἱ δύο τους “τὸν δείκτιν”», ὁποῦ ἦτον μία ἀπλὴ κόκκινη κλωστή, μεταβαλλομένη τεχνέντως εἰς τὴν χεῖρα τῆς μικρᾶς πότε εἰς προῖονι, πότε εἰς καρᾶβι, πότε εἰς τραπέζι, πότε εἰς τυλιγάδι καὶ εἰς ἀγαλειόν». Ναύτης αὐτός, μικρὸς ἀκόμη δὲν ἔκανε γιὰ ἀγαπητικὸς τῆς Ἀρχόντως, ὁ ἄλλος ἦταν ὄριμος, «*Οἰκοκύρης ἄνθρωπος, μὲ τὰ χωράφια του, μὲ τὰ σπίτια του, μὲ τὰ καλά του*».

Σ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ ταξιδιοῦ ὁ Γιωργῆς βασανίζεται ἀπὸ τὶς σκέψεις του νὰ σκοτώσει τὸν γαμβρό, τὴν μάνα τῆς Ἀρχόντως καὶ νὰ σώσει μόνο τὴν ἀγαπημένη του. Ὁ πειρασμὸς τὸν λιβανίζει, τὸν ταλανίζει, μαζί του ταλανίζεται κι ὁ ἀναγνώστης ποὺ διαβάζει τὶς ἀράδες ὅλο καὶ πιὸ γρήγορα προκειμένου νὰ λυτρωθεῖ. Ὁ συγγραφέας γράφει «*Τέλος, ἀναποδογύρισε τὴν βάρκαν; Ἐπνιξε τοὺς ἐπιβάτας; Τὴν ἔσωσεν ἐκεῖνην; Δὲν ἰσχύει τλαισθησῖα οὔτε τλεπάθεια, διὰ νὰ ζητήσωμεν τὰς ψήφους τῶν ἀναγνω-*

στῶν, νοερῶς, ἀκαριαίως, οὐδὲ Κοινοβουλίου τέμενος εἶναι παρ' ἡμῖν ἱερὸν, ἀλλὰ ναὸς Εὐβουλίας. Πᾶς συγγραφεὺς ὑποτίθεται ὅτι ἀντιπροσωπεύει τὴν μέσσην κρίσιν καὶ τὸ μέσον αἶσθημα τῶν ἀναγνωστῶν του». Καταλυτικὸς παράγοντας στὴν ἀπόφαση τοῦ Γιωργῆ θὰ εἶναι ἡ μάνα του ἡ Μπούρμπαινα καὶ χαρακτηριστικὸ σημάδι τῆς ψυχικῆς του ἀπόφρασης θὰ εἶναι τὸ σημεῖο τοῦ Σταυροῦ.

Τὸ τέταρτο διήγημα εἶναι «*Ἡ νοσταλγὸς*». Δύο ἀγάπες διαφορετικῆς συνυπάρχουν στὴν ἴδια βάρκα. Κυρίαρχη, ἡ νοσταλγικὴ ἀγάπη τῆς Λιαλιῶς πρὸς τὴν ἰδιαίτηρη πατρίδα της, ὑπόκοψη, ἡ κρυφὴ ἀγάπη τοῦ Μαθιοῦ γιὰ τὴν ἴδια τὴν Λιαλιῶ. «*Ἡ σελήνη ἐπρόβαλλε, μόλις ἀρχίσασα νὰ φθίνη τρίτην νύκτα μετὰ τὸ ὀλογέμισμά της, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ, κι ἐκείνη, ἀσπροφορεμένη, μετὰ τόσους στεναγμοὺς καὶ τόσα περιπαθῆ ἄσματα, ἔκραξε: -Νὰ ἔμβαινα σὲ μιὰ βαρκοῦλα, τώρα - δά... ἔτσι μου φαίνεται... νὰ φτάναμε πέρα! Κι ἐδείκνυε μὲ τὴν χεῖρα της πέραν τοῦ λιμένος. Ὁ Μαθιὸς δὲν παρετήρησεν ἴσως ὅτι αὐτὴ εἶχε τρέψει τὸν λόγον εἰς τὸν πληθυντικόν, εἰς τὸ τέλος τῆς εὐχῆς της. Ἀλλ' αὐθορμητῶς, χωρὶς νὰ τὸ σκεφθῆ, ἀπήντησε: - Μπορῶ νὰ ρίξω ἐκεῖνη τὴ βάρκα στὸ γιαλό... Τί λές, δοκιμάζουμε;*»

Ἡρως ντροπαλὸς καὶ ἵπποτικὸς ὁ Μαθιὸς, παρόλη τὴ φλόγα τοῦ ἔρωτα ποὺ κρύβει στὴν ψυχὴ του γιὰ τὴν νεαρὴ Λιαλιῶ, δέχεται τὶς ἐπιλογῆς τῆς ἀγαπημένης του καὶ τοῦ ἠλικιωμένου ἄντρα τῆς καρτερικὰ καὶ μὲ ὑποταγὴ στὸ θεῖο θέλημα. Καταλαβαίνει ὅτι τὸ ταξίδι ποὺ ξεκίνησανε μαζί δὲν ἀφορμάται ἀπὸ τὴν ἴδια ἀνάγκη. Ὁ Μαθιὸς ἔχει τὴν ἀγάπη τοῦ γι' αὐτὴν, ἐκεῖνη ὅμως ἔχει τὴν ἀγάπη της

για τὸ νησί της, τοὺς γονεῖς της, ἔχει τὴ νοσταλγία της ποὺ εἶναι δυνατότερη καὶ ἀπὸ τὸν ἄντρα της καὶ ἀπὸ τὸν ἔρωτα τοῦ Μαθιοῦ. Ἀκόμη καὶ ὅταν ὑποβόσκει ἕνας ἄβρὸς ἐρωτισμός, τὴ στιγμή ποὺ ἡ Λιαλιῶ προσφέρει τὸ κολόβιόν της γιὰ νὰ τὸ κάνουν πανὶ γιὰ τὴ βάρκα, ἡ πραγματικὴ αἰτία τῆς πράξης αὐτῆς δὲν εἶναι παρὰ ἡ νοσταλγία τῆς πατρίδας της καὶ κατ' ἐπέκταση ἡ ἐπιθυμία της νὰ βρεθεῖ στὸν τόπο ποὺ γεννήθηκε.

Τὸ τελευταῖο διήγημα τῆς Ἀγάπης εἶναι τὸ «*Ὁνειρο στὸ κῶμα*». Πρόκειται γιὰ ἕνα τραφερό διήγημα, μὲ πολλὰ αὐτοβιογραφικὰ στοιχεῖα, ποὺ ἐκτυλίσσεται σὲ δύο χρονικὰ παράλληλα, τὸ παρὸν καὶ τὸ παρελθόν, ἔχοντας ὡς σταθερὸ σημεῖο ἀναφορᾶς τὴν νησιώτικη Σκιάθου. Ἡ ἀφήγησις τοποθετεῖται στὸ παρὸν, ἐνῶ ἡ ἱστορία ἀφορᾶ παρελθοντικὰ γεγονότα ἀπὸ τὴν βουκολικὴ ζωὴ τοῦ ἥρωα ποὺ καταλαμβάνουν καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ἱστορίας. «*Ἦμν πτωχὸν βοσκόπουλον εἰς τὰ ὄρη. Δεκαοκτῶ ἐτῶν, καὶ δὲν ἤξευρα ἀκόμη ἄλφα. Χωρὶς νὰ τὸ ἤξεύρω, ἤμν εὐτυχῆς. Τὴν τελευταίαν φορὰν ὅπου ἐγεύθην τὴν εὐτυχίαν ἦτον τὸ θέρος ἐκεῖνο τοῦ ἔτους 187... Ἦμν ὠραῖος ἔφηβος, κ' ἔβλεπα τὸ πρωίμως στρυφνόν, ἠλιοκαῆς πρόσωπόν μου νὰ γυαλίζεται εἰς τὰ ρυάκια καὶ τὰς βρύσεις, κ' ἐγύμναζα τὸ εὐλόγιστον, ὑψηλὸν ἀνάστημά μου ἀνὰ τοὺς βράχους καὶ τὰ βουνά.*» Ἡ φύσις δὲν ἀποτελεῖ γιὰ τὸν ἥρωα ἕνα ξένο σῶμα στὸ ὁποῖο ἐντάσσεται, ἡ φύσις ἀποτελεῖ τὴν προσέκτασι τοῦ ἑαυτοῦ του, εἶναι σύμμεικτη μὲ τὴν αἴσθησι τῆς νεότητος καὶ σφριγηλότητάς του. Εἶναι ἡ ἴδια ἡ προσωποποίηση τῆς ἐλευθερίας του, τὴν ὁποία σύντομα θὰ στερηθεῖ καθὼς θὰ

γίνει δικηγόρος. «*Τέλος, ἀρχίσας τὰς σπουδὰς μου σχεδὸν εἰκοσαετῆς, ἐξῆλθα τριακοντούτης ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον· ἐξῆλθα δικηγόρος μὲ δίπλωμα προλύτου...*» καὶ ἐνῶ θὰ περιμένε κανεὶς νὰ αἰσθάνεται καλύτερα μὲ αὐτὴ τὴν ἐπαγγελματικὴ πορεία ὁ ἥρωας μᾶς διαβεβαιώνει ὅτι: «*Μεγάλην προκοπὴν, ἐννοεῖται, δὲν ἔκαμα*».

Ἡ ζωὴ αὐτὴ τὸν περιορίζει, τὸν βασανίζει, τὸν κολοβώνει καθιστώντας τὸν αἰχμάλωτο τῆς ἴδιας του τῆς ζωῆς στὴν πρωτεύουσα χωρὶς νὰ δύναται νὰ χαρεῖ ὅτιδήποτε. Ἀπὸ αὐτὸ τὸ σημεῖο καὶ ἔπειτα ἔχουμε τὴν νοσταλγικὴ ἀναπόλησι τοῦ ἥρωα - συγγραφέα ποὺ μᾶς μεταφέρει στὴν νιότη του καὶ τὸ φυσικὸ του περιβάλλον «*Ἡ τελευταία χρονιά ποὺ ἤμην ἀκόμη φυσικὸς ἄνθρωπος ἦτον τὸ θέρος ἐκεῖνο τοῦ ἔτους 187... Ἦμν ὠραῖος ἔφηβος, καστανόμαλλος βοσκός, κ' ἔβροκα τὰς αἶγας τῆς Μονῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ εἰς τὰ ὄρη τὰ παραθαλάσσια*» - «*Μόνον διαρκῆ γείτονα, ὅταν καταρχόμην κάτω, εἰς τὴν ἄκρην τῆς περιοχῆς μου, εἶχα τὸν κυρ-Μόσχον, ἕνα μικρὸν ἄρχοντα λίαν ιδιότροπον. Ὁ κυρ Μόσχος ἐκατοῖκει εἰς τὴν ἐξοχὴν, εἰς ἕνα ὠραῖον μικρὸν πύργον μαζί μὲ τὴν ἀνεψιάν του τὴν Μοσχούλαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν νιοθετήσει, ἐπειδὴ ἦτον χηρευμένος καὶ ἄτεκνος. Τὴν εἶχε προσλάβει πλησίον του, μονογενῆ, ὀρφανὴν ἐκ κοιλίας μητρὸς, καὶ τὴν ἠγάπα ὡς νὰ ἦτο θυγάτηρ του*».

Ὁ ἥρωας μᾶς ἔκρουβε ἔρωτα βαθὺ γιὰ τὴ Μοσχούλα, τόσο βαθὺ ποὺ ἔδωσε τὸ ὄνομά της στὴν ἀγαπημένη του κατοικίδα τὴν ὁποία τὴν πρόσεχε καὶ φύλαττε μὲ περισσὴ φροντίδα καὶ ἔγνοια. Μία μέρα ποὺ κατέβασε τὸ κοπάδι του στὴ

θάλασσα κι άφοῦ άπόλαυσε τὸ μπάνιο του καὶ έτοιμάστηκε νά φύγει γιά τὸ κοπάδι του, άντιλαμβάνεται πρό έκπλήξεως ὅτι «*ἡ Μοσχούλα εἶχε πέσει άρτίως εἰς τὸ κύμα γυμνή, κ' έλούετο...*» Ἡ διηγηματικὴ πλοκὴ περιπλέκεται, ὁ ἥρωάς μας έγκλωβισμένος σὲ μία δυσμενῆ κατάσταση, φοβούμενος νά μὴ παρεξηγηθεῖ, παραμένει άκίνητος καὶ σιωπηλὸς δίχως ἔκνος ένοχῆς στὴν καρδιά του. «*Δέν υπῆρχεν ἄλλη αίρεσις, εἰμὴ νά περιμένω. Θά έκράτουν τὴν άναπνοήν μου. Ἡ κόρη εκείνη δέν θά ύπόπτευε τὴν παρουσίαν μου. Ἄλλως ἤμην έν συνειδήσει άθῶος*» καὶ μὲ μία άθωωτικὴ περιέργεια άποφασίζει νά κοιτάξει τὸ ὀνειρικὸ τοῦτο δῶρο πού τοῦ ἔλαχε. «*Ἦτον άπόλαυσις, ὄνειρον, θαῦμα. Εἶχεν άπομακρυνθῆ ὡς πέντε ὀργυιάς άπό τὸ ἄντρον, καὶ έπλεε, κ' έβλεπε τώρα πρὸς άνατολάς, στρέφουσα τὰ ὤπτα πρὸς τὸ μέρος μου*». ...«*Ἦτο πνοή, ἴνδαλμα άφάνταστον, ὄνειρον έπιπλέον εἰς τὸ κύμα· ἦτον νηρίς, σειρήν, πλέουσα, ὡς πλέει ναῦς μαγική, ἡ ναῦς τῶν ὀνειρων...*» τόσο γλυκὸ καὶ ὁμορφο ἦταν τὸ ὄνειρο, τόσο σαγηνευτικὴ ἡ εἰκόνα τῆς αγαπημένης στὴν θάλασσα πού τὸν ἔκανε νά ξεχάσει κάθε τί κοῖκὸ καὶ ἐπίγειο. «*Εἶχα μείνει χάσκων, έν έκστάσει, καὶ δέν έσκεπτόμην πλέον τὰ ἐπίγεια*» μέχρι τὴ στιγμή πού τὸ βέλασμα τῆς κασικούλας του θά τὸν ξυπνήσει άπό τὸ ὀνειρικὸ του ταξίδι καὶ θά τὸν επαναφέρει στὴν πραγματικότητα έπιφορτίζοντάς τον μὲ φόβο, τόσο γιά τὴν άνιπριά τοῦ κυρ-Μόσχου πού «*άφῆκε μισοπνιγμένην κραυγὴν φόβου...*» ὅσο καὶ γιά τὴν κασικούλα του, πού φοβήθηκε νά μὴ πνιγεῖ μὲ τὸ σχοινὶ πού τῆς εἶχε δέσει στὸν τράχηλο.

Ἡ Μοσχούλα, προφανῶς έξαιτίας τοῦ φόβου, λιγοφυχά καὶ βυθίζεται, γίνεται άφαντη μέσα στὸ κύμα καὶ ὁ ἥρωάς μας κινεῖται γρήγορα πρὸς τὸ μέρος της γιά νά τὴ σώσει. Βουτάει πρὸς τὸν πυθμένα τὴν άρπάζει στὴν άγκαλιά του καὶ άνέροχεται πρὸς τὴν επιφάνεια μὲ τὸ σῶμα της στὰ χέρια του. Ἐδῶ ἡ πλοκὴ θά φορέσει τὸ μανδύα τῆς έρωτικῆς άθωότητας καὶ θά πλαισιώσει κάθε λέξη τοῦ συγγραφέα, ἡ επαφὴ αὐτὴ μὲ τὸ σῶμα τῆς αγαπημένης του θά στιγματίσει τὸν ἥρωα πού σάν ὕμνωδὸς τῆς άγάπης του θά φελλίσει. «*Ἦσθάνθην ὅτι προσεκολλάτο τὸ πλάσμα επάνω μου· ἤθελε τὴν ζωὴν της· ὦ! ἄς ἔζη καὶ ἄς ἦτον εὐτυχής. Κανείς ιδιοτελεὴς λογισμὸς δέν υπῆρχε τὴν στιγμήν εκείνην εἰς τὸ πνεῦμά μου. Ἡ καρδιά μου ἦτο πλήρης αὐτοθυσίας καὶ άφιλοκερδείας. Ποτέ δέν θά ἐζήτηον ἄμοιβήν!*» ... «*Ποτέ δέν ἠσθάνθην τὸν έαυτόν μου έλαφρότερον ἢ έφ' ὅσον έβάσταζον τὸ βάρος εκείνο...* Ἦμην ὁ ἄνθρωπος, ὅστις κατώρθωσε νά συλλάβῃ μὲ τὰς χείρας του πρὸς στιγμήν έν ὄνειρον, τὸ ἴδιον ὄνειρόν του...» Τὸ ὄνειρο καταρρέει αὐτόματα μὲ τὴν επιστροφή στὸ παρὸν καὶ στὴν καταπιεσμένη ζωὴ τοῦ δικηγόρου μας. Ἡ Μοσχούλα γίνεται «*άπλῆ θυγάτηρ τῆς Εὔας, ὅπως ὄλαι*» ἡ ζωὴ ξαναπαίρνει τὸ γκριζο χρῶμα τῆς συμβατικότητας καὶ τῆς μεγαλουπόλεως καὶ ἡ τελευταία κραυγὴ τοῦ ἥρωα, μᾶς κάνει ὅλους νά ἀναλογιστοῦμε τὴν προσωπικὴ μας ἐλευθερία πού ἡ ζωὴ μᾶς ἔχει χαρίσει «*Ἦ! ἄς ἤμην άκόμη βοσκὸς εἰς τὰ ὄρη!...*».

Μὲ περισσὴ μαεστρία καὶ τὴν φυσικὴ ἀπλότητα τῆς περιγραφῆς, τὰ διηγήματα τῆς άγάπης πού μᾶς ἄφησε ὁ κυρ-Ἀλέξανδρος άποτελοῦν πάντοτε σπουδαία

παρακαταθήκη και θαυμαστό φυλακτό διανθίζοντας την έννοια της αγάπης σε πέντε διαφορετικές ιστορίες. Ο Άλέξανδρος Παπαδιαμάντης μοναχικός όπως πάντα, ταπεινός ως αν κάλογερος μέσα στον κόσμο, αναθροεμμένος και γαλουχημένος με τὰ νάματα της Ὁρθοδοξίας ἔφερε τὴν Ἐκκλησία μέσα του και τὴν «κουβαλοῦσε» ἀκόμη και ὅταν ἦταν στὴν Ἀθήνα, τὰ δύσκολα χρόνια της ξενιτιάς, μακριὰ ἀπὸ τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του τὴ Σκιάθο. Βαθύτατα ἐκκλησιαστικός συγγραφέας, λειτουργικός και εὐχαριστιακὸς συνάμα, ὑπῆρξε ἀγαπητικός τῆς Ἀλήθειας τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὴ του τὴν ἀγάπη γιὰ τὴν Ἐκκλησία και τὸν Χριστὸ δὲν τὴν διακήρυξε μεγαλόφωνα, οὔτε πάλι τὴν προσποιήθηκε, ἀπλὰ τὴν βίωσε και μέσα ἀπὸ τὴ στάση ζωῆς ἀλλὰ και συγγραφῆς του μᾶς τὴ φανέρωσε ὡς ἀποκάλυψη. Στὸν Παπαδιαμάντη ὄλα εὐλογοῦνται και ἀγιάζονται, τίποτα δὲν μένει ἐκτὸς τῆς προστασίας τῆς Θείας Πρόνοιας. Τίποτα στὴν κτίση δὲν ἀπαξιώνεται. Ὅλα βρίσκουν τὴν σημασία τους και τὴν ἀξία τους με κέντρο ἀναφορᾶς τους τὴν δικαιοσύνη τῆς Θείας Οἰκονομίας.

Στὴν Ἐκκλησία ἡ ὕλη μεταμορφώνεται και ἀνακαινίζεται. Ἀκόμη και ὁ θάνατος δὲν ἀποτελεῖ πάρα τὸ μέσο ἐπαναφορᾶς τοῦ ἀνθρώπου στὸ «ἀρχαῖον και πρωτόκτιστον κάλλος». Και αὐτὸ τὸ γνωρίζει πολὺ καλά ὁ Παπαδιαμάντης, γι' αὐτὸ ἔξᾶλλου και οἱ ἥρωες του βρίσκουν καταφύγιο στὸν Χριστὸ γιατί εἶναι ὁ μοναδικὸς σωτῆρας πὸ μπόρεῖ ν' ἀπαλύνει τὰ πάθη και τοὺς πόνους τους. Οἱ ἥρωες τῶν βιβλίων του ἦταν ἀπλοὶ καθημερινοὶ ἄνθρωποι. Ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά, φτωχοὶ, κῆρες, ὀρφανά, ἄνθρω-

ποι βασανισμένοι, εὐσεβεῖς χριστιανοί, σημαδεμένοι ἀπὸ τὴ μοῖρα, ὑποταγμένοι στὰ κοινωνικά στέγαστρα τῆς ἐποχῆς τους, τραγικὲς φιγοῦρες τῆς ὁποῖες ἡ γραφίδα τοῦ συγγραφέα κατορθώνει και ἀναδεικνύει σε φορεῖς μίας ἰδιότυπης ἠθικῆς πὸ μᾶς ξαφνιάζει με τὴν ὀρθότητά της. Ὁ ἴδιος θὰ πῆ σχετικά με τὴν ἠθική: «Ἡ ἠθική δὲν εἶναι ἐπάγγελμα και ὅστις ὡς ἐπάγγελμα θέλει νὰ τὴν μετέλθῃ, πλανᾶται οἰκτρῶς και γίνεται γελοῖος.»

Λεπτομερειακὸς ἀναλυτῆς του ψυχικοῦ κόσμου τῶν ἡρώων του και τρανὸς ἠθογράφος με ἔντονη τὴν παρουσία τοῦ λαογραφικοῦ στοιχείου στὸ ἔργο του, ὁ Παπαδιαμάντης δίκαια χαρακτηρίζεται ὡς ὁ Ντοστογιέφσκυ ἢ ὁ Ντίκενς τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων. Προκαλεῖ πρᾶγματι κατάπληξη ἢ ἀφηγηματικὴ φυσικότητα του, ὅταν ἀναλύει ψυχικὲς καταστάσεις πὸ χρίζουν ἐμπειρίας μακροχρόνιων ψυχολογικῶν ἐρευνῶν. Και αὐτὸ ἐπειδὴ ὁ Παπαδιαμάντης ἦταν κατὰ βάση ἐμπειρικός και βαθύτατα ὀρθόδοξος. Ὁ Παπαδιαμάντης δὲν ὑπῆρξε παρατηρητῆς τοῦ ἀνθρώπινου πόνου και πάθους ἀλλὰ ὑπῆρξε ὁ ἴδιος τὸ δρῶν πρόσωπο πὸ πόνεσε, ξεριζώθηκε και ταπεινώθηκε. Στὸν Παπαδιαμάντη ἡ σύλληψη τῆς ἱστορίας τῶν ἡρώων του δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα μίας κατὰ ἐπίνοιαν συγγραφικῆς ἀπόληξης ἀλλὰ τὸ ἀπόσταγμα μίας ἐντελῶς προσωπικῆς στιγμῆς: ἔκφανση τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς τοῦ συγγραφέα τὴν ὁποία σαφῶς και μεταπλάσσει προκειμένου νὰ τὴν ἐγκεντρίσει στὴν ἱστορία τοῦ ἐκάστοτε ἡρώων του.

Τὸ βυζαντινὸ ἦθος και βίωμα εἶναι διάχυτο σε ὄλο τὸ ἔργο του, ὁ ἴδιος ὁ Παπαδιαμάντης θὰ πῆ γιὰ τὸν ἑαυτὸ

του «...ἐνόσω ζῶ, καὶ ἀναπνέω καὶ σοφρωνῶ, δὲν θὰ παύσω νὰ ὑμνῶ μετὰ λατρείας τὸν Χριστὸν μου, νὰ περιγράφω μετ' ἔρωτος τὴν φύσιν, καὶ νὰ ζωγραφῶ μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια ἑλληνικὰ ἥθη». Γνήσιο τέκνο τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας θὰ συνταιριάζει τὴν ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα μὲ τὴν ἀρχαῖζουσα καθαρεύουσα τῆς γραφῆς του ἐμπλουτίζοντάς τιν πάντοτε μὲ τὴν ντοπολαλιά τῆς Σκιάθου. Ὁ ρομαντισμὸς καὶ ὁ λυρισμὸς, ποὺ δὲν λείπουν ἀπὸ τὰ ἔργα του, θὰ ἐναρμονιστοῦν ἐξίσαια στὸ ροῦν τῆς ἀφήγησός του καὶ μὲ παραστατικὸ τρόπο θὰ μεταμορφωθοῦν σὲ εἰκόνα μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ ἀναγνώστη. Γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη δὲν ἔχει τόσο σημασία πῶς τελειώνει μία ἱστορία ἢ ἡ πλοκὴ τῆς, ποὺ περιτέχνα κορυφώνει μὲ τὶς λεπτομερειακὲς περιγραφές, ἀλλὰ κυρίως τὸ ταξίδι μέσα ἀπὸ ἓνα ἀτέλειωτο παιχνίδι λέξεων καὶ εἰκόνων εἴτε ἐξωτερικῶν (τόπος - χρόνος), εἴτε ἐσωτερικῶν - ψυχικῶν.

Πολὺ εὐστοχα ὁ ποιητὴς Μιλτιάδης Μαλακάσης ἔγραψε γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη τοὺς ἐξῆς στίχους: «Ὁ κάθε στοχασμὸς σου / ἀσμάτων ἄσμα / στὸν κόσμον τὸν δικό σου / κόσμος τὸ κάθε πλάσμα». Στὸν κόσμο τοῦ Παπαδιαμάντη ἐνώνεται ἐδλαβικὰ ἢ κτίση καὶ ἡ δημιουργία μὲ τὸν πεπωκὸτά ἀνθρώπο ποὺ δὲν παύει ν' ἀποτελεῖ εἰκόνα Θεοῦ. Ἐνώνεται τὸ ἱερὸ μὲ τὸ ἀνθρώπινο, ἢ ἐλευθερία τῆς φύσης ἀντιδιαστέλλεται μὲ τὴν καταπίεση τῶν πόλεων, ὁ κοινωνικὸς περιορισμὸς μὲ τὴν χριστιανικὴ προοπτικὴ. Ὁ κυρ-Ἀλέξανδρος δὲν δισταρίζει νὰ ἀπογυμνώσει τὴν ἀνθρώπινη ὑπόσταση ἀπὸ κάθε ψεύτικο στολίδι ποὺ τὴν βαραίνει καὶ νὰ δείξει ὅτι ἀκόμη καὶ μέσα στὴν ἐξαχρείωσή της ἀποτελεῖ ἓναν

ὀλάκερο κόσμο. Ἐναν κόσμο ποὺ πάντοτε θὰ μᾶς συγκινεῖ, ὅσο καὶ ἂν ἀλλάξουν οἱ ἐποχές. Δὲν εἶναι τυχαῖο ἐξάλλου ὅτι ὁ συγγραφέας μας κατέχει ξεχωριστὴ καὶ καινοφανῆ θέση στὴ λογοτεχνία καὶ τὸν πολιτισμὸ τῆς πατρίδας μας· καὶ τὸ ἔργο του, μὲ τὶς πολυάριθμες μεταφράσεις καὶ τὶς ἐντατικὲς ἐπανεκδόσεις εἶναι εὐρέως διαδεδομένο ἀνὰ τὸν κόσμο.

Εὐστοχα θὰ τὸ πεῖ κι ὁ Ὀδυσσεύς Ἐλύτης: «...Νὰ ποὺ βρίσκεται ἡ ἀληθινὴ μαγεία τοῦ Παπαδιαμάντη. Δὲ ζητᾶ νὰ τεντώσει τὰ νεῦρα μας, νὰ σείσει πύργους καὶ νὰ ἐπικαλεστεῖ τέρατα. Οἱ νύχτες του, ἐλαφρὲς σὰν τὸ γίασεμί, ἀκόμη κι ὅταν περιέχουν τρικυμίες, πέφτουν ἐπάνω στὴν ψυχὴ μας σὰν μεγάλες πεταλοῦδες ποὺ ἀλλάζουν ὀλοένα θέση, ἀφήνοντας μία στιγμὴ νὰ δοῦμε στὰ διάκενα τὴ χρυσὴ παραλία ὅπου θὰ μπορούσαμε νὰ ἔχαμε περπατήσει χωρὶς βάρους, χωρὶς ἄμαρτία. Εἶναι ἐκεῖ ποὺ βρίσκεται τὸ μεγάλο μυστικὸ, αὐτὸ τὸ θὰ μπορούσαμε εἶναι ὁ οἶακας ποὺ δὲ γίνεται νὰ γυρίσει, μόνο μᾶς ἀφήνει μὲ τὸ χέρι μετέωρο ἀνάμεσα πίκρα καὶ γοητεία, προσδοκώμενο καὶ ἄφταστο. Σα νὰ ἔχανε ποτὲ τελειωμὸ τὰ πάθια καὶ οἱ καρμοὶ τοῦ κόσμου...».

Ἐναστασία Γκίτον

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, *Ποιμαντικὴ διακονία στὸ κῶρο τῆς ὑγείας* «Θεραπείαν Προσάγοντες – Εἰσαγωγή στὴν ποιμαντικὴ διακονία στὸ κῶρο τῆς ὑγείας (2011)», Δίκτυο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου γιὰ τὴν Ποιμαντικὴ Διακονία στὸ Χῶρο τῆς Ὑγείας.

Εὐχάριστη ἐκπλήξη γιὰ τὰ δεδομένα τῆς ἑλληνόγλωσσας βιβλιογραφίας ἀποτε-

λεῖ ἡ ἔκδοσις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μὲ τίτλο «Θεραπείαν προσάγοντες – Εἰσαγωγή στὴν ποιμαντικὴ διακονία στὸ κῶρο τῆς ὑγείας» ποὺ ἐπιμελήθηκε ὁ ἐκδοτικὸς οἶκος Ἑρμῆς. Πρόκειται γιὰ συλλογικὸ τόμο τοῦ Δικτύου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου γιὰ τὴν ποιμαντικὴ διακονία στὸ κῶρο τῆς ὑγείας ποὺ ἐπιμελήθηκε ὁ πρωτοπρ. Σταῦρος Κοφινᾶς καὶ περιλαμβάνει τὰ πρακτικὰ τοῦ πρώτου σχετικοῦ συνεδρίου ποὺ διοργάνωσε στὴ Ρόδο μεταξὺ 8^{ης} καὶ 12^{ης} Ὀκτωβρίου τοῦ 2008 τὸ ὡς ἄνω Δίκτυο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου. Καὶ μιλῶ γιὰ εὐχάριστη ἐκπλήξις, γιατί ἐπιτέλους, μὲ πρωτοβουλία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἄρχισε κατὰ τὴν γίνεσθαι τὸν ἐκκλησιαστικὸ κῶρο τὸν τομέα αὐτό, ὀργανωμένα, συστηματικὰ καί, τὸ σπουδαιότερο, σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν ὑπόλοιπο κόσμον. Γιὰ τὴν ἰστορία τοῦ πράγματος, τὸ πῶς δηλαδὴ δημιουργήθηκε τὸ Δίκτυο καὶ πῶς φθάσαμε στὴν ὀργάνωσιν τοῦ πρώτου συνεδρίου (μάλιστα προσφάτως, ἀπὸ 12 ἕως 16 Ὀκτωβρίου 2011, ἔγινε τὸ δεύτερο συνέδριον) ἀξίζει νὰ γίνῃ ἐκτενέστερα, μίαν ἄλλη φορὰ, ἰδιαίτερη μνεῖα. Ἀπλῶς, στὸ σημεῖο αὐτό, πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι ἡ ἔκδοσις τοῦ τόμου αὐτοῦ προϋποθέτει ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἐργῶδεις προσπάθειες ἐτῶν, πολλῶν ἀνθρώπων, καὶ κυρίως αὐτοῦ ποὺ εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ Δικτύου, ἀπὸ τὸ 2000, τοῦ π. Σταύρου Κοφινᾶ. Καὶ ἀκόμη, ὅτι τὸ Δίκτυο, μὲ στόχο ἀφ' ἑνὸς νὰ συντονίσῃ ὅλους ὅσους ἀσκοῦν ποιμαντικὸ ἔργον στὸ κῶρο τῆς ὑγείας καὶ ἀνίσκουν διοικητικῶς καὶ πνευματικῶς στὴ δικαιοδοσίαν τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ ἀναπτύξῃ συνεργασίαν μὲ ἐκκλησιαστικούς, κρατικούς,

ἐπιστημονικούς καὶ κοινωνικούς φορεῖς ποὺ μεριμνοῦν γιὰ τὸν ἄρρωστο, σήμερα, ἤδη ἀναγνωρίζεται παγκοσμίως, ὡς ὀργανισμὸς ποὺ συνεισφέρει στὸ διάλογον ποὺ σχετίζεται μὲ θέματα ἱατρικῆς περιθαλψῆς καὶ ποιμαντικῆς φροντίδας.

Στὴ συνέχεια θὰ γίνῃ μία σύντομη ἀναφορὰ γιὰ τὸ κάθε κεφάλαιον τοῦ βιβλίου, ὥστε νὰ κατατοπισθῇ ὁ ἀναγνώστης γιὰ τὴ θεματολογία του.

Μετὰ τὸν χαιρετισμὸν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ τὸν πρόλογον τοῦ καθηγητῆ Γρ. Σκαλκέα, τὸ εἰσαγωγικὸν σημείωμα τοῦ ἐπιμελητῆ τῆς ἔκδοσης ἐνημερώνει τὸν ἀναγνώστη γιὰ τὴν προϊστορίαν τοῦ συνεδρίου καὶ κυρίως γιὰ τοὺς στόχους του καὶ τὰ προβλήματα ποὺ ἀπασχόλησαν τοὺς συμμετέχοντες καὶ ἀναπτύσσονται στὶς σελίδες ποὺ ἀκολουθοῦν.

Ὅλο τὸ βιβλίον μπορεῖ νὰ διαιρεθῇ θεματικὰ σὲ τρία μέρη:

Στὸ *πρῶτον*, γίνεται ἀναφορὰ στὴ θεολογικὴ ταυτότητα τῶν ἀσκούντων ποιμαντικὴν στὸ κῶρον τῆς ὑγείας. Δηλαδὴ, ὅχι θεωρητικὴ συζήτησις περὶ ὄντολογίας, ἀλλὰ προσπάθεια νὰ γεφυρωθῇ τὸ χάσμα θεωρίας – πράξεως καθὼς ἀναμετρῶνται οἱ συγγραφεῖς μὲ ζητήματα ὅπως τί εἶναι φιλανθρωπία γιὰ τὴν Ἐκκλησίαν σήμερα, ποῖο τὸ νόημα τοῦ πόνου, ἢ ποιά ἡ ἀπαιτούμενη ἐκπαίδευσις τῶν ἀσκούντων ποιμαντικὸν ἔργον στὸ κῶρον τῆς ὑγείας, ἢ στήριξις ποὺ μποροῦν νὰ παρέχουν σὲ ἱατροὺς, νοσηλευτὰς κλ.π.

Τὸ *πρῶτον* κεφάλαιον τοῦ βιβλίου εἶναι τοῦ ἀρχιμ. Δοσιθέου Κανέλλου «Γιὰ τὴν διακονίαν καὶ τὴν ὑγείαν». Βασικὸς ἄξονας στὴν σύντομην ἱστορικὴν ἀναδρομὴν ποὺ κάνει εἶναι τὸ πῶς ἐντάσσεται στὴ

ζωή τῶν χριστιανῶν ἡ διακονία τῶν ἄλλων καὶ μάλιστα τῶν πασχόντων. Συνοψίζει ὁ π. Δοσίθεος: «Ὅταν ἐξαφανίστηκε ἡ ἰσότητα τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ἔμεινε ἡ φιλανθρωπία εἴτε ὡς ἐλεημοσύνη εἴτε ὡς ὀργανωμένη εὐποιΐα» (σελ. 42). Συναφὲς πρὸς τὸ κεφάλαιο αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ παράρτημα τοῦ βιβλίου ποὺ ἐπιμελήθηκε ὁ ἴδιος καὶ περιλαμβάνει συλλογὴ πατερικῶν κειμένων γιὰ τὴν φιλανθρωπία, καθὼς καὶ κατάλογο τῶν φιλανθρωπικῶν ἰδρυμάτων ποὺ ὑπῆρχαν κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδο στὴν Κωνσταντινούπολη.

Μὲ τὴν τόσο παρεξηγημένη λέξη φιλανθρωπία ἀσχολοῦνται καὶ τὰ ἐπόμενα δύο κεφάλαια. Τοῦ κ. Ἀθανασίου Παπαθανασίου μὲ τίτλο «φιλανθρωπία ἢ ἀκτιβισμός» καὶ τοῦ πρωτοπρ. Σταύρου Κοφινᾶ, μὲ τίτλο «Προσεγγίζοντας τὸν ἑαυτὸ μας καὶ τὸν συνάνθρωπό μας μέσα ἀπὸ τὴν φιλανθρωπία». Στὸ πρῶτο, τονίζεται ἡ σημασία τῆς θεολογικῆς θεμελίωσης τῆς ἀγάπης ὡς πράξης ποὺ ὁ ἄνθρωπος ὡς ἰκέτης ἐνεργεῖ, ἀναγνωρίζοντας ὅτι μόνο ὁ Θεὸς τῆς Βίβλου ὡς «ζωντανὸ ὑποκείμενο» φιλάνθρωπος ὢν, μπορεῖ νὰ ἀποτρέψει τοῦ νὰ γίνῃ στοιχεῖο δαιμονικῆς θρησκευτικῆς αὐτοεπιβεβαίωσης. Χαρακτηριστικὸ, στὸ τέλος τοῦ κεφαλαίου, τὸ παράθεμα τοῦ Σολζενίτιν «ὁ ὅποιος οὐτοπικὰ ὑποστήριξε ὅτι κάθε γιατρὸς θά ἔπρεπε νὰ ἔχει τόσους ἀρρώστους ὅσους μπορεῖ νὰ χωρέσει ἡ μνήμη του» (σελ. 54). Στὸ δεῦτερο κεφάλαιο γίνεται μία σοβαρὴ θεολογικὴ κριτικὴ τῆς φιλανθρωπίας, ὅπως κυρίως ἀσκεῖται στὴν Ἐκκλησία, καὶ ταυτοχρόνως δίνονται οἱ προϋποθέσεις καὶ ὁ τρόπος ἔκφρασης μίας γνησιότερης φιλανθρωπίας. Τὸ παράδειγμα τοῦ

ἄββᾶ Ἰωσήφ, ποὺ ἤξερε μόνο νὰ ἀκούει, κάνει ρεαλιστικὲς τὶς θεολογικὲς ἔννοιες ποὺ προϋποθέτει μίαν γνησιότερη φιλανθρωπία. Στὸ σύντομο ἄρθρο τοῦ ὁ πρωτοπρ. Δοσίθεος Ἀναγνωστόπουλος μᾶς ἐνημερώνει γιὰ τὴν φιλανθρωπικὴ παράδοση στὴν Κωνσταντινούπολη τοῦ 20^{οῦ} αἰῶνα.

Ὁ καθηγητὴς Χρῆστος Γιανναρᾶς τολμᾷ στὸ κεφάλαιο μὲ τίτλο «σωματικὸ καὶ ψυχικὸ ἄλγος, ἡ διαπλοκὴ τοῦ πόνου μὲ τὸ ὄντολογικὸ ἐρώτημα» νὰ ἀναμετρηθεῖ μὲ καίρια πανανθρώπινα ἐρωτήματα, χωρὶς νὰ καταφύγει στὰ γνωστὰ θεολογικὰ κλισιὰ μὲ τὰ ὁποῖα σπεύδουμε συχνὰ νὰ καλύψουμε τὸ ὑπαρξιακὸ ἄγχος ποὺ μᾶς διακινεῖ τέτοια ἐρωτήματα. Γιατί ἡ ἀναγκαιότητα τοῦ κακοῦ καὶ τοῦ πόνου; Τοῦ βασανισμοῦ ἀπὸ ὀδυνηρὰς ἀρρώστιας; «Γιατί τὸ νὰ καταστῆ ἀθάνατο τὸ κακὸ μέσῳ ἐνδεχόμενης ἀθανασίας τοῦ ἀνθρώπου ἔπρεπε νὰ ἀποκλεισθεῖ ἐνῶ τὸ ἀθάνατο κακὸ μέσῳ τῆς ἀθανασίας τῶν δαιμόνων δὲν ἐνοχλεῖ;» (σελ. 89).

Ὁ πρωτοπρ. Λάμπρος Καμπερίδης ἀπὸ τὸν Καναδὰ στὴ δική του εἰσήγηση κάνει λόγο γιὰ δύο ὄψεις τῆς θεραπευτικῆς πραγματικότητας, τὴν ἴαση καὶ τὴν θεραπεία, ἐστιάζοντας στὸ μυστήριό τοῦ Εὐχελαίου. Ξεκινώντας ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα καὶ φθάνοντας στοὺς χριστιανικοὺς χρόνους ἐξηγεῖ πὼς σήμερα χρειάζεται νὰ γίνῃ μίαν ἐπανατοποθέτησή μας στὸ θέμα. Ἀπὸ τὴν ἀτομοκεντρικὴ προσπάθεια κατάκτησης πνευματικῶν κορυφῶν, στὴν ἀποδοχὴ, ἰδίως τοῦ μυστηρίου τοῦ Εὐχελαίου, ὡς θεραπευτικοῦ φαρμάκου τῆς κοινότητας, ποὺ μέσῳ τῶν μυστηρίων, ἐνώνει τοὺς πιστοὺς μὲ τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Στὸ τελευταῖο κεφάλαιο τοῦ πρώτου μέρους ὁ καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς σχολῆς τῆς Θεσσαλονίκης Ἀνέστης Κεσελόπουλος ἀποπειρᾶται μὲ ἐπιγραμματικὸ τρόπο, μία ποιμαντικὴ προσέγγιση τῶν συγχρόνων προκλήσεων τῆς βιοηθικῆς. Ἀπὸ θέματα ποὺ ἀφοροῦν στὴν ἀρχὴ τῆς ζωῆς (ὑποβοηθούμενη ἀναπαραγωγή, ἔξωσωματικὴ γονιμοποίηση, ἐμβρυϊκὴ ἔρευνα κ.ἄ.) μέχρι τὴ διατήρησή της (μεταμοσχεύσεις, γονιδιακὴ θεραπεία) ἀλλὰ καὶ τὸ τέλος της (ἐγκεφαλικὸς θάνατος, εὐθανασία).

Τὸ *δεύτερο μέρος* τοῦ βιβλίου διαπραγματεύεται θέματα ποὺ ἀφοροῦν στὴν ἐκπαίδευση καὶ ἐπιμόρφωση τῶν ποιμένων, καθὼς καὶ τὴ σχέση τους μὲ τοὺς ἰατροὺς, νοσηλευτές, κοινωνικοὺς λειτουργοὺς καὶ ὄλους ὄσους διακονοῦν στὸν ἴδιο χῶρο.

Ἐνα ἀπὸ τὰ σοβαρότερα ζητήματα ποὺ ἀπασχολοῦν ὄσους ἀσχολοῦνται ποιμαντικὰ μὲ ἀσθενεῖς ἢ πάσχοντες στὸ χῶρο τῆς ὑγείας εἶναι μὲ τί ἐφόδια σήμερὰ ἀναλαμβάνει τὴν εὐθύνη κάποιος κληρικὸς νὰ ὑπηρετήσῃ π.χ. σὲ ἓνα νοσοκομεῖο. Ποιές ἀπαραίτητες ἐμπειρικές γνώσεις ὀφείλει νὰ ἔχει ἀλλὰ καὶ ποιά ἀπαραίτητη πνευματικὴ καὶ ψυχολογικὴ ὑποστήριξη ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ προσφέρει στὸ δύσκολο χῶρο τῆς ὑγείας. Αὐτὸ εἶναι τὸ θέμα τοῦ πρωτοπρ. Ἀδαμάντιου Αὐγουστίδου. Ἐδῶ ἀναπτύσσεται ἓνας πολὺ ἐνδιαφέρων καὶ σοβαρὸς προβληματισμὸς ὡς πρὸς τὸ τί δεῖν γενέσθαι ἀπὸ ὀρθόδοξη πλευρὰ, λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν τὴ συσσωρευμένη ἐμπειρία δεκαετιῶν τῆς Δύσης. Πῶς ἐκπαιδεύονται ἐκεῖ οἱ κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ ποὺ ἀσκοῦν ποιμαντικὴ στὰ νοσοκομεῖα (chaplains ἢ pastoral counselors);

Στὴ νεώτερη πλουραλιστικὴ κοινωνία εἶναι πρωτίστως ποιμένες ἢ αὐτὸ εἶναι δευτερευόν καὶ προηγείται ἡ παροχὴ «πνευματικῆς» φροντίδας (spiritual caregivers);

Τὸ θέμα ποὺ ἀναπτύσσει ὁ πρωτοπ. Σταῦρος Κοφινᾶς, «ἡ διακονία τοῦ ἱερέα στὸ νοσοκομεῖο», βγαλμένο ἀπὸ τὴν πολυετῆ σχετικὴ ἐμπειρία τοῦ συγγραφέα, ποὺ συνδυάζει καὶ τὶς ιδιότητες τοῦ κληρικοῦ καὶ τοῦ ψυχοθεραπευτῆ εἶναι ἐπίσης μέσα στὴν καρδιὰ τῆς θεματολογίας τοῦ συνεδρίου. Πέραν μίας σύντομης ἱστορικῆς ἀναφορᾶς, διαπραγματεύεται τὸ ρόλο τοῦ ποιμένα στὰ σύγχρονα νοσοκομεῖα καὶ τὴν σχέση του μὲ τὸ ὑπόλοιπο προσωπικὸ, πράγματα ποὺ συνδέονται ἄμεσα μὲ τὸ πῶς νοεῖται ἡ ὑγεία καὶ ἡ ἀρρώστια σήμερὰ. Τὸ παράδειγμα ἐνὸς ποιμαντικοῦ διαλόγου διευκρινίζει καλυτέρα τὶς θέσεις τοῦ συγγραφέα. «Ἐὰν θέλουμε νὰ προσφέρουμε μίαν ἀληθινὴ καὶ σημαντικὴ διακονία σὲ τέτοιες περιστάσεις, τότε θὰ πρέπει νὰ δοῦμε κάθε ἄρρωστο ξεχωριστά, μὲ τὰ δικά του προβλήματα, ἀδυναμίες καὶ δυνατότητες, καὶ νὰ τὸν ἀκούσουμε μὲ προσοχὴ καὶ ὑπομονή» (σελ. 192).

Τὰ ἐπόμενα δύο κείμενα ὑπογράφονται ἀπὸ δύο κληρικοὺς ποὺ ὑπηρετοῦν σὲ διαφορετικοὺς χώρους ὑγείας. Ὁ πρωτοπ. Ἀναστάσιος Σαλαπάτας σὲ νοσοκομεῖο τῆς Μεγ. Βρετανίας καὶ ὁ πρωτοπ. Ἀντώνιος Ἀρετάκης στὸ Ἄννουσάκειο Ἰδρυμα Κισάμου Κρήτης. Ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν ἀναγνώστη ἔχουν στὸ πρῶτο κείμενο οἱ πληροφορίες γιὰ τὸ πῶς βιώνει ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας, ὡς ὀρθόδοξος κληρικὸς, τὴν πραγματικότητα ἐνὸς σύγχρονου νοσοκομεῖου στὴν πολυπολιτισμικὴ καὶ πολυθρησκευτικὴ Μ.Βρετανία.

Ένα από τα πιο αξιόλογα κεφάλαια του βιβλίου, στα όποια πιστεύω μπορεί να επανέλθει ο αναγνώστης, είναι και το « Ό γιατρός και ο ποιμένας: Σχέσεις αντιπαλότητας ή συνεργασίας;» της Dr. Tanya Spirtos από τις ΗΠΑ. Με νηφαλιότητα, κριτική ματιά και σαφήνεια μπαίνει στην ουσία του προβλήματος. Προσφέρει χρήσιμες πληροφορίες για συγκρίσεις με την ελληνική και ευρωπαϊκή πραγματικότητα. Δείχνει πώς βαθμιαία όλο και περισσότερο ο Ιατρικός κόσμος στις ΗΠΑ (ιατρικές σχολές και νοσηλευτικά ιδρύματα) ένστερνίζονται ένα βίο-ψυχο-κοινωνικό-πνευματικό μοντέλο περίθαλψης. Τέλος αναφέρεται στο πού συναντώνται και τί προβλήματα ή δυσκολίες έχει να υπερνικήσει ή κάθε πλευρά (ιατρική – ποιμαντική) στον κοινό στόχο να φροντίσουν τον άσθενή μέσα από σχέσεις συνεργασίας και όχι αντιπαλότητας.

Με ένα παραγνωρισμένο, αλλά πολύ κρίσιμο θέμα, ολοκληρώνεται το δεύτερο μέρος του βιβλίου. Ο Σεβ. Μητροπολίτης Ίλίου, Άχαρων και Πετροουπόλεως, κ. Άθηναγόρας κάνει μία αναφορά στο φαινόμενο της επαγγελματικής έξουθενωσης στους λειτουργούς στο χώρο της υγείας. Με παραδείγματα από την Παλαιά Διαθήκη (Μωυσής, Ίωνάς) και την Καινή Διαθήκη (Πέτρος) δίνει μία πνευματική διάσταση στο ζήτημα με άμεση αναφορά στους κληρικούς.

Τα κεφάλαια του τρίτου μέρους του βιβλίου αναφέρονται σε συγκεκριμένες ομάδες ανθρώπων που συναντούν οί διακονούντες στο χώρο της υγείας (καρκινοπαθείς, παιδιά, γέροντες κ.λπ.) και πού, όπως τονίζει ο επιμελητής της έκδοσης, «τά θέματα υγείας και περίθαλψης

τους είναι τόσο μεγάλα, περίπλοκα και πολυσύνθετα, πού δέν μπορούν να αντιμετωπισθούν αποκλειστικά από ένα μόνο φορέα».(σελ. 25) Είναι αυτή ή ανάγκη πού σχετίζεται με τον τρίτο προβληματισμό του συνεδρίου, «πώς, δηλαδή, τά μέλη της θεραπευτικής ομάδας συνεργάζονται μεταξύ τους, και πώς έντάσσεται ο κληρικός σε αυτή την ομάδα» (σελ. 25).

Η πρώτη «ειδική» ομάδα άσθενών είναι οί καρκινοπαθείς γυναίκες. Τά ζητήματα της πρόληψης και της περίθαλψής τους και μάλιστα αυτών με καρκίνο του μαστού αναλύει ή έπικ. Καθηγ. της Ίατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Άθηνών κ. Λυδία Ίωαννίδου – Μουζάκα, κάνοντας και ειδική μνεία στο Κέντρο Ψυχοκοινωνικής Υποστήριξης Γυναικών με Καρκίνο του Μαστού «Έλλη Λαμπέτη».

Η επόμενη «ειδική» κατηγορία άσθενών είναι των άνοϊκών και γενικότερα όσων πάσχουν από νευρολογικές παθήσεις. Ο καθηγητής της Ίατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας κ. Άλέξανδρος Παπαδημητρίου, πέραν των ιατρικών δεδομένων πού αναφέρει (χαρακτηριστικά, εξέλιξη της νόσου κ.λπ.), θέτει και έρωτήματα ως προς την στάση των συγγενών και των φροντιστών του άσθενούς, την επίδραση της θρησκευτικότητας στο πρόβλημα, αλλά και τον ρόλο της ένορίας στην φροντίδα αυτών των ανθρώπων. Ο εύρηματικός τίτλος « Όταν άρχισω να ξεχνάω μη με ξεχάσετε», λόγω μίας κυρίας, όταν έμαθε ότι πάσχει από την νόσο Alzheimer, άπηχουν και τον προβληματισμό πού έθεσε ο είσηγητής, γύρω από τά τεράστια θέματα πού ανακύπτουν και άφορούν

στο πολιτιστικό πλαίσιο του σύγχρονου δυτικού ανθρώπου, καθώς μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οί ικανότητες που πλήττει μία τέτοια νόσος, είναι αυτές που δίνουν αξία στον άνθρωπο.

Ἐξαιρετικό κείμενο εἶναι καί «Τὸ παιδί που ἀρρωσταίνει» τῆς Καθηγήτριας Κλινικῆς Ψυχολογίας στὸ Τμήμα Νοσηλευτικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Δανάης Παπαδάτου. Εἶναι βγαλμένο ἀπὸ τὴν 25χρονη ἐμπειρία ἑνὸς εἰδικοῦ, ἡ ὁποία μαθαίνει, ὅπως τό- νισε ἡ ἴδια, ἀπὸ τὰ παιδιά μὲ σοβαρὴ ἀσθένεια που δουλεύει μαζί τους. Προ- σεγγίζει τὴν οὐσία τῶν προβλημάτων που ἀντιμετωπίζει τὸ παιδί ὅταν ἀσθενεῖ μὲ ἀσθένεια ἀπειλητικὴ γιὰ τὴ ζωὴ του, ἀλλὰ καὶ ἡ οἰκογένειά του καὶ ἀναλύει τίς ἐπιπτώσεις στὴ ζωὴ του ἰδίως ὅταν οἱ μεγάλοι ἀρνοῦνται νὰ συζητήσουν γιὰ τὴν ἀρρώστια του, καθὼς καὶ τὸ πὼς ἡ θρησκευτικὴ πίστη καὶ ἡ ἀναζήτησις νοή- ματος γι' αὐτὸ που συμβαίνει σχετιζο- νται θετικὰ ἢ ἀρνητικὰ μὲ τὸ ἀρρωστο παιδί. Θεωρῶ ὅτι ἡ συμμετοχὴ τῆς κ. Παπαδάτου μὲ τὴν εἰσὴγησι ἀπὸ τὴν ἀπλω- σε γέφυρες συνάντησης, συνεννόησης καὶ συνεργασίας πρὸς τοὺς ἀνθρώπους που ἀσκοῦν ποιμαντικὴ στὸ χῶρο τῆς ὑγείας καὶ ἔρχονται σὲ ἐπαφὴ μὲ ἀρρω- στα παιδιά. Πόσο χρήσιμο θὰ ἦταν κλη- ρικοί που στὸ ποιμαντικὸ τους ἔργο ἔρχονται σὲ ἐπαφὴ μὲ τέτοια παιδιά καὶ τίς οἰκογένειές τους, γιὰ ἀρχὴ τουλάχισ- τον, νὰ διαβάσουν τὸ ἄρθρο τῆς κ. Πα- παδάτου;

Τὸ βιβλίο κλείνουν δύο κεφάλαια που ἀναφέρονται σὲ ζητήματα τρίτης ἡλικίας.

Στὸ πρῶτο, ὁ καθηγητὴς τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς Ἀλεξανδρουπόλης κ. Ἡλίας Θώδης, μὲ τίτλο « Φροντίδα τῆς τρίτης

ἡλικίας» ἀγγίζει ἕναν ἄλλο εὐαίσθητο το- μέα ποιμαντικῆς στὸ χῶρο τῆς ὑγείας. Ὁ συγγραφέας, ὡς ἱατρικὸς σύμβουλος σὲ ἴδρυμα περιθάλψεως χρονίως πασχό- ντων, ἀσχολεῖται μὲ τὰ γενικότερα προ- βλήματα ὑγείας τῶν ὑπερηλικῶν καθὼς καὶ τὰ ψυχιατρικὰ ἀντίστοιχα, δίνοντας ἔμφαση στὴν ἀποφυγὴ τῆς ἰδρυματοποι- σης, τὴν ἀνάγκη νὰ μένουν τὰ ἄτομα τῆς τρίτης ἡλικίας μέσα στὴν κοινότητα, καὶ τὴν εὐαίσθητοποίησι τῆς κοινῆς γνώμης.

Στὸ δεύτερο κεφάλαιο γιὰ τὴν τρίτη ἡλικία, ὁ θεοφ. Ἐπίσκοπος Μωκισσοῦ κ. Δημήτριος, ἀπὸ τὸ Σικάγο τῶν ΗΠΑ, μιλά γιὰ τὴν κατάστασι τῶν ἀτόμων τῆς τρίτης ἡλικίας στὶς ΗΠΑ καὶ εἰδικότερα τῶν Ἑλλήνων. Μὲ μία ματιὰ ἀνθρώπου που δείχνει ὅτι γνωρίζει «ἐκ τῶν ἔσω» τὰ πράγματα καὶ δὲν θεωρητικολογεῖ, ἐξη- γεῖ τί ἰδιαίτερα προβλήματα ἀντιμετωπι- ζουν, πὼς ἡ τοπικὴ ἐκκλησία συνδράμει στὴ βοήθεια αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ποιές εἶναι οἱ μελλοντικὲς δυνατότητες.

Θὰ κλείσω τὴν σύντομη περιδιάβασι στὰ περιεχόμενα αὐτοῦ τοῦ συλλογικοῦ τόμου μὲ τὴν παρατήρησι ὅτι, συνήθως, οἱ περισσότεροι τόμοι μὲ τὰ πρακτικὰ συνεδρίων καταλήγουν ἅμα τὴ παραλή- ψει τους ἢ στὴν ἀνακύκλωσι ἢ στὴν κα- λύτερη τῶν περιπτώσεων σὲ κάποιο ράφι βιβλιοθήκης ἀπὸ αὐτὰ που σπανίως ἐπι- κεπτόμαστε. Καὶ εἶναι λογικὸ, ἀφοῦ ἀκόμα καὶ ἂν ὁ τόμος δὲν περιλαμβάνει μόνο τίς περιλήψεις τῶν εἰσηγήσεων, ἀλλὰ ὀλόκληρα τὰ κείμενα, σπάνια θὰ ἀνατρέξει κανεὶς σὲ αὐτόν.

Αὐτὸς ὁ τόμος ἀποτελεῖ ἐξαιρεσι. Δὲν εἶναι μόνο τὸ γεγονὸς ὅτι ἀρκετοὶ εἰση- γητές – συγγραφεῖς ἐπιμελήθηκαν γιὰ δεύτερον φορὰ τὰ κείμενά τους, προσθέ-

τοντας ἢ διορθώνοντας τὸ ὕλικό τους, δὲν εἶναι μόνο ὅτι περιλαμβάνει ἐπιπλέον τῶν εἰσηγήσεων σχετικά μὲ τὸ θέμα τοῦ συνεδρίου κείμενα (ὅπως π.χ. τὸ σχεδὸν 40 σελίδων παράρτημα) ἀλλὰ κυρίως εἶναι τὸ περιεχόμενο τῶν κεφαλαίων στὰ ὁποῖα χρειάζεται νὰ ἐπανεέλθει ὁ φιλομαθὴς ἀναγνώστης στὸ μέλλον, μιᾶς καὶ κάποια ἀπὸ αὐτὰ εἶναι πρωτότυπες ἐργασίες ἢ κείμενα ἀναφορᾶς γιὰ τὸ θέμα ποὺ διαπραγματεύονται.

Γιώργος Κίσσας

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α. ΤΣΙΓΚΟΥ, *Προλεγόμενα στὴ θεολογικὴ γνωσιολογία τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ*, ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2010, [σσ. 173, 1 Εὐρετήριο].

Ὁ κ. Βασίλειος Τσίγκος εἶναι ἐκλεκτὸς συνάδελφος τοῦ Τμήματος Ποιμαντικῆς καὶ Κοινωνικῆς Θεολογίας τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ὁ ὁποῖος θεραπεύει τὸ γνωστικὸ ἀντικείμενο τῆς *Δογματικῆς τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*.

Στὴν ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλο πρόσφατη μελέτη του ἐκθέτει τὰ θεολογικὰ κριτήρια διὰ τῶν ὁποίων προσεγγίζεται εὐχερέστερα καὶ ἐρμηνεύεται ἀκριβέστερα ἢ περὶ γνώσεως τοῦ Θεοῦ διδασκαλία τοῦ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ. Πρόκειται, κατὰ τὸ συγγραφέα, γιὰ μία ἐπιπλέον συγγραφικὴ κατάθεση, ποὺ ἀποσκοπεῖ στὴν “ἐκ νέου προβολὴ ὀρισμένων περισσότερο ἢ λιγότερο φωτισμένων σημείων τῆς διδασκαλίας τοῦ ἱεροῦ πατρὸς” (Πρόλογος).

Ἡ ἐν λόγω μελέτη ἀπαρτίζεται ἀπὸ τέσσερα κεφάλαια, ποὺ πλαισιώνονται μὲ *Εἰσαγωγή* (σ. 13-25). Αὐτὴ ἐμπεριέχει ἀφ’ ἑνὸς μὲν τοὺς λόγους ποὺ ὀδήγησαν

στὴν ἐκπόνησή της καὶ ἀφετέρου τὴ σκιαγράφηση τῆς θεολογικῆς προσωπικότητας τοῦ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ.

Στὸ Α’ κεφάλαιο «“*Μέθοδος καὶ ἀφειρησία τῆς παλαμικῆς θεολογίας*”», σ. 27-46) περιγράφονται ὁ τρόπος ἐκκίνησης τῆς θεολογίας του καὶ ἡ ἐφαρμογὴ της μὲ τὴ χρῆση τῆς ἀποδεικτικῆς μεθόδου, ἡ ὁποία ἀκολουθεῖ τὴν ἐμπειρικὴ θεολογία τοῦ ἡσυχασμοῦ, ἀντιτιθέμενη στὴν ἀντίστοιχη σχολαστικὴ τῶν ἀντιπάλων του.

Στὸ Β’ κεφάλαιο «“*Τριαδικὴ θεοφάνεια*”», σ. 47-61» ἀναπτύσσεται τὸ θέμα τῆς γνώσεως τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀποκαλύψεώς του μέσῳ τῶν θεοφανειῶν, ποὺ ἐκδηλώνονται στὴν κτίση καὶ τὴν ἱστορία. Ὁρθῶς ὁ συγγραφέας ἐπισημαίνει ἐδῶ, ἐπικαλούμενος τὸ παλαμικὸ χωρίο “*μία οὐσία ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν ὑπάρχων ὁ Θεὸς ἡμῖν γνωρίζεται*”, ὅτι ὅλες οἱ θεοφάνειες, ὅπως καὶ ἐκείνη τῆς φλεγομένης βάρου στοῦ Μωϋσῆ, εἶναι τριαδοφάνειες διὰ μέσου του ἀσάρκου Λόγου εἶναι ἀποκαλυπτικὲς ἐνέργειες ποὺ ἀφοροῦν καὶ στὰ τρία πρόσωπα τῆς τρισυπόστατης θεότητας. Ἡ θεοφάνεια τοῦ ἀσάρκου Λόγου στοῦ Σινᾶ καὶ ἐκείνη τοῦ ἐνσάρκου Λόγου στοῦ Θαβῶρ εἶναι οἱ δύο ἄξονες στοὺς ὁποίους περιστρέφεται κατεξοχὴν ἡ διδασκαλία τοῦ ἱεροῦ πατρὸς.

Στὸ τρίτο κεφάλαιο («“*Ἐνώσεις*” καὶ “*διακρίσεις*” *στὴ θεολογία*, σ. 63-108) ἐκτίθεται ἡ διδασκαλία τοῦ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ περὶ τῶν ἐνώσεων καὶ διακρίσεων στὴν Ἁγία Τριάδα. Στὴν ὁμώνυμη πραγματεία του τὸ θεολογικὸ του ἐνδιαφέρον ἐπικεντρώνεται κυρίως στὴν κεφαλαϊώδους σημασίας διάκριση οὐσίας καὶ ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ. Ἀκολου-

θώντας την αρχαία πατερική παράδοση ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ, τὸ ὁποῖο προϋποθέτει τὴν ἐξίσου θεμελιώδη διάκριση ἀμεθέκτου θείας οὐσίας καὶ μεθεκτικῶν θείων ἐνεργειῶν, τὸ ἀναδεικνύει ἐμβαθύνοντας σ' ὅλες τὶς πτυχές του καὶ διασαφηνίζοντάς την. Αὐτὸ ἐμφαίνει ἡ ἐπιμελής καὶ διεξοδική του θεολογικὴ ἀνάλυση ἀπὸ τὸν κ. Τσίγκο, ὁ ὁποῖος δικαίως ἐκ τούτου χαρακτηρίζει τὴν διδασκαλία τοῦ ἡσυχαστοῦ ἁγίου ὡς τὸν κορμὸ τῆς Δογματικῆς τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας (σ. 108).

Στὸ Δ' κεφάλαιο (“*Χαρισματικὴ ζωὴ καὶ θεολογία*”, σ. 109-144) γίνεται ἐκτενὴς ἀναφορὰ στὴν κατὰ χάριν μέθεξι καὶ ἔνωση μὲ τὸν Θεὸ τῶν μελῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος, πού διδάσκει ὁ ἅγιος στὰ πλαίσια τῆς ποιμαντικῆς διακονίας καὶ χαρισματικῆς ζωῆς του. Ὁ συγγραφέας ἀναλύει μὲ ἐνάργεια τὴ θεολογικὴ αὐτὴ θεώρηση γιὰ τὴν ἄμεση σχέση τοῦ Θεοῦ μὲ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν πνευματικὸ ἀγῶνα τοῦ τελευταίου νὰ ἐπιτύχει τὴν ἀληθινὴν θεογνωσίαν. Πρόκειται, ἄλλως, γιὰ τὴν ἐμπειρία τῆς “*κοινωνίας θεώσεως*”, πού πραγματοποιεῖται μόνο στὰ πλαίσια τῆς ἐν Χριστῷ διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μυστηριακῆς ζωῆς καὶ λειτουργεῖ ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας.

Στὰ *Συμπεράσματα* (σ. 145-148) συνοψίζεται τὸ περιεχόμενον τῶν “*Προλεγόμενων*”, τὸ ὁποῖο, ὅπως καὶ ἐκεῖνο συνόλου τῆς θεολογικῆς συγγραφῆς τοῦ Παλαμᾶ, χαρακτηρίζεται γενικῶς γιὰ τὸν ἐκκλησιοκεντρικὸ του χαρακτῆρα, πού ἐκφράζει τὴν δογματικὴ συνείδηση τῆς ἐποχῆς του καὶ συνάδει μὲ τὴν πατερικὴ θεολογικὴ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ μελέτη τοῦ κ. Βασιλείου Τσίγκου πλαισιώνεται μὲ σχετικὴ *Βιβλιογραφία*

καὶ *Ἐξορήγιο κυρίων ὀνομάτων* καὶ εἶναι ἀπὸ πάσης πλευρᾶς ἐπιμελημένη. Ἡ ἐρευνητικὴ του προσπάθεια σ' αὐτὴ κρίνεται ἀξιόλογη καὶ ἐνδιαφέρουσα, διότι ἀναδεικνύει καὶ φωτίζει ἐπιπερισσότερο βασικὰ σημεῖα τῆς περὶ γνώσεως τοῦ Θεοῦ παλαμικῆς διδασκαλίας· μιᾶς διδασκαλίας ἡ ὁποία, σημειωτέον, ἀν καὶ θεωρεῖται ὅτι ἔχει ἐπαρκῶς μελετηθεῖ, ἐν τούτοις δὲν ἐξαντλεῖται, ἀφήνοντας περιθώρια γιὰ μία ἐπιπλέον ἀναγνώση (σ. 11), ὅπως ὀρθῶς ἐπισημαίνει ἐν προκειμένῳ ὁ συγγραφέας.

Ἐν κατακλείδι θεωρῶ ὅτι ἐκεῖνο πού ἐξαιρεῖ ἰδιαίτερος τὴν ἐρευνά του στὴν παρούσα μελέτη -ὅπως ἄλλωστε καὶ σὲ ἄλλες μελέτες του- εἶναι ἡ ἐπιτυχὴς προσπάθεια ἄρρηκτης σύνδεσης τῆς Δογματικῆς μὲ τὴ βιβλικὴ μαρτυρία καὶ τὴν πατερικὴ παράδοση, μὲ τὴ θεωρία καὶ τὴν πράξη τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μας. Κατὰ τοῦτο δὲ συμβάλλει θετικὰ στὴν πρόοδο τῶν σπουδῶν στὴ Σύστηματικὴ Θεολογία.

Σταῦρος Ε. Κаланτζάκης,
Ὁμότιμος Καθηγητὴς
τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

MARIA BRUN, *Damaskinos Papandreou Erster Metropolit der Schweiz 1969-2003*, Δαμασκηνὸς Παπανδρέου Πρωτοεπίσκοπος Μπριζολίτης Ἑλβετίας 1969-2003, ὑπεύθυνη γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἔκδοση Κωνσταντῖνα Πέππα, Athen - Ἀθήνα 2011, σσ. 766.

Σὲ ἕναν ὀγκώδη καὶ καλαίσθητο τόμο ἡ Δρ. Maria Brun, ἐπὶ τρεῖς δεκαετίες ἐπιστημονικὴ συνεργάτις τοῦ Ὁρθοδόξου Κέντρου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὸ Chambésy τῆς Ἑλβε-

τίας, αποτύπωσε την εκκλησιαστική πορεία και την θεολογική δράση του από Έλβετίας Μητροπολίτου Ἀνδριανουπόλεως Δαμασκηνού Παπανδρέου (1936-2011). Ἡ δομὴ τοῦ πονήματος τῆς Δρ. Brun περιλαμβάνει ἀρχικὰ τὸ γερμανικὸ πρωτότυπο κείμενο, ὅπου σκιαγραφεῖται συστηματικὰ καὶ μέσα ἀπὸ κειμενικὲς πηγὲς τὸ πολύπτυχο ἐκκλησιαστικὸ καὶ θεολογικὸ ἔργο τοῦ Μητροπολίτη Δαμασκηνού, ἀκολουθεῖ θεματικὰ τὸ πλούσιο φωτογραφικὸ ἀρχεῖο μὲ κατατοπιστικὲς λεζάντες καὶ χρονολογίες καί, τέλος, παρατίθεται σὲ μετάφραση τῆς Κωνσταντίνης Πέππα τὸ ἑλληνικὸ κείμενο. Καὶ στὰ δύο κείμενα προτάσσεται τὸ Πατριαρχικὸ Γράμμα χαιρετισμοῦ καὶ εὐλογίας τῆς ἔκδοσης ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου. Πρόκειται γιὰ μία ἐργώδη προσπάθεια ἀνατομίας καὶ ἀποτύπωσης τοῦ πολυσχιδοῦς ἔργου καὶ τῆς πολυτάλαντης προσωπικότητος ἐνὸς μεγάλου ἐκκλησιαστικοῦ ἀνδρός.

Καὶ πράγματι, ὁ Δαμασκηνὸς Παπανδρέου ὑπῆρξε ἐξέχουσα ἐκκλησιαστικὴ προσωπικότητα μὲ εὐρεῖς ὀρίζοντες καὶ ὄραματισμούς. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἐπελέγη ἤδη ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Ἀθηνᾶγόρα ἀρχικὰ ὡς Ἡγούμενος τοῦ Ὁρθοδόξου μοναστικοῦ κέντρου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὸ Ταϊζέ τῆς Γαλλίας (1965-1969) καὶ κατόπιν ὡς Προϊστάμενος τοῦ νεοϊδρυθέντος Ὁρθοδόξου Κέντρου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὸ Chambésy τῆς Γενεύης (1969-2001). Τὸ ἔργο καὶ ἡ ἀποστολή, τὴν ὁποία τοῦ ἀνέθεσε τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, προσέλαβε ἐκ τῶν πραγμάτων πανορθόδοξην διάσταση, ἐνῶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ διακονία καὶ προσφορὰ

του συνέβαλε ἀποφασιστικὰ στὶς διορθόδοξες, διαχριστιανικὲς καὶ διαθρησκευτικὰς σχέσεις τοῦ καιροῦ μας.

Στὸ βιβλίον τῆς Δρ. Brun τὸ φωτογραφικὸ ὑλικὸ καταλαμβάνει περίπου 400 σελίδες καὶ συγκεντρώθηκε ὕστερα ἀπὸ ἔρευνα σὲ πολλὰ ἀρχεῖα ἀνὰ τὴν Εὐρώπην. Τὸ φωτογραφικὸ αὐτὸ ὑλικὸ δὲν διακοσμεῖ τὸ βιβλίον, ἀλλὰ κυριολεκτικὰ εἰκονογραφεῖ μὲ ἀπὸ τὸν τρόπο τὴν σταδιοδρομία καὶ ἐξιστορεῖ τὸ ἔργο τοῦ Μητροπολίτη Δαμασκηνού Παπανδρέου καί, ἐν τέλει, θησαυρίζει τὴν καίρια συμμετοχὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὶς διορθόδοξες καὶ διαχριστιανικὲς σχέσεις στὴν πιὸ γόνιμη περίοδο ἀκμῆς καὶ ἀκτινοβολίας τους.

Ἡ Δρ. Brun, τεκμηριώνοντας μὲ πλούσιο ὑλικὸ δὲν ἐπιχειρεῖ νὰ παρουσιάσει τὴν βιογραφία τοῦ Μητροπολίτη Δαμασκηνού Παπανδρέου, ἀλλὰ κυρίως νὰ καταγράψει τὰ σπουδαιότερα γεγονότα ποὺ συνδέονται μὲ τὴν σταδιοδρομία καὶ τὸ ἔργο του, τὰ ὁποῖα καὶ σφράγισαν τὴν πορεία τῶν διορθόδοξων καὶ διαχριστιανικῶν σχέσεων. Ὅπως ἐπισημαίνει ἡ Μαρία Brun, ἡ διγλωσσία τῆς ἔκδοσης συνάδει μὲ τὴν ἴδια τὴν καθολικότητα τοῦ χαρακτῆρα τοῦ Μητροπολίτη Δαμασκηνού, «ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν ἰκανότητα νὰ νιώθει ἄνετα καὶ οἰκεῖα χωρὶς διάκριση τόσο στὴν Ἀνατολή ὅσο καὶ στὴ Δύση.

Στὴν Εἰσαγωγὴ τοῦ ἔργου τῆς ἡ Δρ. Brun σκιαγραφεῖ τὸ πνευματικὸ πλαίσιο καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐποχῆς μέσα στὴν ὁποία ἀνδρώθηκε καὶ ἔδρασε ὁ Μητροπολίτης Δαμασκηνὸς Παπανδρέου. Ἀκολουθῶς, ἀνατέμνει τὴν δημιουργικὴ πορεία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀνδρός, τὶς σπουδὲς του στὴ Χάλκη καὶ στὴ Γεο-

μανία. Κατά τις μεταπτυχιακές σπουδές του στη Βόννη και στο Μάρμπουργκ σπούδασε Ἐκκλησιαστική Ἱστορία, Συγκριτική Θεολογία καὶ Φιλοσοφία τῆς Θεολογίας. Ἐκεῖ συνδέθηκε φιλικὰ μὲ ἐκκλησιαστικὲς προσωπικότητες τῆς χριστιανικῆς Δύσης. Κατόπιν γίνεται μνεία τῆς διδακτορικῆς του διατριβῆς στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν μὲ θέμα «Ἰδρυσις καὶ ὁργάνωσις τῆς Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας μέχρι τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου», ἡ ὁποία ἔμελλε νὰ καταστῆ ἐπίκαιρη λόγῳ τοῦ ἀρξάμενου θεολογικοῦ διαλόγου μὲ τὶς Προχαλκιδόνιες Ἐκκλησίες. Ἀκολουθεῖ ὁ διορισμὸς του ὡς προϊσταμένου στὸ Ὁρθόδοξο Κέντρο καὶ στὴ Γραμματεία ἐπὶ τῆς Προπαρασκευῆς τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Κατόπιν ἐκλέγεται Μητροπολίτης Τραπεζοπόλεως (1970) καὶ καθηγητῆς τῆς Πατρολογίας στὴν Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Λουκέρνης (1974). Μὲ τὴν κτιριακὴ ἀποπεράτωσή του τὸ Ὁρθόδοξο Κέντρο (1975) ἀναδεικνύεται σὲ κῶρο διορθόδοξων καὶ διαχριστιανικῶν συναντήσεων. Ἀκολουθεῖ ἡ ἀνάδειξή του σὲ πρῶτο Μητροπολίτη Ἑλβετίας (1982), θεσμοθετοῦνται τὰ ἐτήσια θεολογικὰ σεμινάρια (1980-1996) καὶ ἡ ἴδρυση τοῦ Ἰνστιτούτου Μεταπτυχιακῶν Σπουδῶν Ὁρθοδόξου Θεολογίας (1997). Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ Μητροπολίτης Δαμασκηνὸς ἔχει ἤδη ξεκινήσει μίαν σειρὰ ἀπὸ διαθρησκευτικὰς πρωτοβουλιὰς καὶ μὲ τὴν ἐνεργὸν συμμετοχὴ του γίνεται πράξη ὁ ἀκαδημαϊκὸς διάλογος μὲ τὸ Ἰσλάμ καὶ τὸν Ἰουδαϊσμό.

Ἀκολουθῶν, ἡ Δρ. Brun παρουσιάζει τὸ ἔργο ποὺ ἐπιτέλεσε ὁ Δαμασκηνὸς Παπανδρέου στὸ Ὁρθόδοξο Κέντρο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τὸ ὁποῖο

στεγάστηκε στὸ παλαιὸ κτίσμα ἤδη ἀπὸ τὴν ἴδρυσή του καὶ διευρύνθηκε μὲ τὴν ἀνέγερση ἑνὸς νέου λειτουργικοῦ σύγχρονου κτιριακοῦ συγκροτήματος καὶ ἑνὸς νέου ναοῦ ἀφιερωμένου στὸν Ἀπόστολο τῶν Ἐθνῶν Παῦλο. Ἡ ἐνδιαφέρουσα ἀρχιτεκτονικὴ καὶ εἰκονογράφηση τοῦ ναοῦ αὐτοῦ δείχνει τὴν ἐτοιμότητα τῆς σύγχρονης Ὁρθοδοξίας νὰ συναντήσῃ τὴν χριστιανικὴ Δύση καὶ νὰ διαλεχθεῖ γόνιμα μαζί της. Τὸ Ὁρθόδοξο Κέντρο στὸ Chambésy ὑπὸ τὴν διεύθυνση τοῦ Μητροπολίτη Τραπεζοπόλεως Δαμασκηνοῦ κατέστη σύντομα ἕνας τόπος συνάντησης γιὰ ὄλους τοὺς Ὁρθοδόξους, τόπος ὅπου ὑπηρετεῖται ἡ ἐνότητα τῶν κατὰ τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ τόπος ὅπου συναντῶνται καὶ διαλέγονται ἡ Ἀνατολὴ μὲ τὴν Δύση. Ἦδη ἀπὸ τὸ 1968 φιλοξενεῖ τὶς πανορθόδοξες συναντήσεις, τὶς οἰκουμενικὲς συναντήσεις, τοὺς διμερεῖς διαλόγους, τὰ διεθνῆ θεολογικὰ σεμινάρια καὶ ἄλλες ἀκαδημαϊκὲς συναντήσεις. Παράλληλα, τὸ Ὁρθόδοξο Κέντρο προχώρησε στὴν ἔκδοση ἐνημερωτικοῦ Δελτίου («Ἐπίσκεψις») καὶ διαφόρων ἐκδόσεων, ὅπως ἡ σειρὰ «Συνοδικὰ» καὶ οἱ «Θεολογικὲς Μελέτες τοῦ Σαμπεζύ», ἀλλὰ καὶ στὴν ὁργάνωση καὶ λειτουργία μίας πλούσιας θεολογικῆς Βιβλιοθήκης. Πέρα ἀπὸ τὶς θεσμικὲς δράσεις τοῦ διαλόγου καὶ τῶν διορθόδοξων καὶ διαχριστιανικῶν ἐπαφῶν, τὸ Ὁρθόδοξο Κέντρο ἀποτελεῖ κυρίως Κέντρο τῆς Ὁρθόδοξης Λατρίας, τῆς ζωῆς, τῆς ἐνότητας καὶ τῆς μαρτυρίας ὄλων τῶν Ὁρθοδόξων ἀνεξαρτήτως ἐθνικότητας καὶ γλώσσας, ἐνσαρκώνοντας τὸ οἰκουμενικὸ πνεῦμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Τὸ Ὁρθόδοξο Κέντρο ἐπισκέφθη-

καν Προκαθήμενοι Ἐκκλησιῶν, πλῆθος ἐκκλησιαστικῶν καὶ θεολογικῶν προσωπικοτήτων ἀπὸ ὅλο τὸν κόσμον καὶ κυρίως νέοι θεολόγοι ποὺ ἐνθαρρύνθηκαν καὶ ὑποστηρίχθηκαν στὶς μεταπτυχιακὲς σπουδὲς τους στὴν Εὐρώπη.

Μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ Προϊσταμένου τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῆς Προπαρασκευῆς τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου, ὁ Μητροπολίτης Δαμασκηνὸς ἐπιμελήθηκε τὴν ἀφογὴ διοργάνωση ὄλων τῶν διορθόδοξων Προπαρασκευαστικῶν Ἐπιτροπῶν (1971, 1986, 1990, 1993, 1999) καὶ τῶν Προσυνοδικῶν Πανορθόδοξων Διασκέψεων (1976, 1982, 1986). Λαμβάνοντας πρωτοβουλίες γιὰ τὴν ὁργάνωση εἰδικῶν συνεδρίων καὶ συγκρότησης εἰδικῶν ἐπιτροπῶν γιὰ τὴν πληρέστερη προετοιμασία τῶν ἐπὶ μέρους θεμάτων, ἐπισκεπτόμενος καὶ ἐνημερώνοντας τὶς κατὰ τόπους Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες, ὁ Μητροπολίτης Δαμασκηνὸς ἐπιτέλεσε ἀκούραστα καὶ χαρισματικὰ τὸ ἔργο καὶ τὴν ἀποστολὴ ποὺ τοῦ ἐμπιστεύθηκε τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Σὲ ἀναγνώριση τῆς διορθόδοξης αὐτῆς διακονίας τιμήθηκε ἀπὸ ὅλες σχεδὸν τὶς Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες.

Μία ἄλλη πτυχὴ τῆς διακονίας του ὑπῆρξε ἡ ὁργάνωση καὶ ἡ διαποίμανση τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἑλβετίας, τῆς ὁποίας μὲ πατριαρχικὸ τὸμο κατεστάθη πρῶτος Μητροπολίτης τὸ 1982. Πέρα ἀπὸ τὴν ἀπόκτηση ἰδιαίτερου κτιρίου γιὰ τὴν ἔδρα καὶ τὶς διοικητικὲς ὑπηρεσίες τῆς Μητροπόλεως, ὁ Μητροπολίτης Δαμασκηνὸς προχώρησε στὴν ἴδρυση νέων ἐνοριῶν, στὴν ἀνάγευση νέων ναῶν, στὴν ὁργάνωση ζωτικῶν ποιμαντικῶν δομῶν, στὴν στελέχωση τῶν ἐνοριῶν μὲ νέους κληρικούς, στὴν ποιμαντικὴ, ἐκδο-

τικὴ, κοινωνικὴ καὶ φιλανθρωπικὴ δράση. Πάνω ἀπὸ ὅλα ὁ Μητροπολίτης Δαμασκηνὸς οἰκοδόμησε τὴν ἐνότητα τοῦ ὀρθοδόξου ποιμνίου του.

Ἐνας ἄλλος τομέας διακονίας καὶ μαρτυρίας ὑπῆρξε ἡ συμβολὴ του στὴν προώθηση τῆς διαθρησκειακῆς συνεννόησης καὶ συνεργασίας, τὴν ὁποία εἶχε διακηρύξει τὸ 1976 ἡ Α' Προσυνοδικὴ Πανορθόδοξη - Διάσκεψη στὸ Chambésy. Ὑπηρετώντας τὴν διακήρυξη τῆς Γ' Προσυνοδικῆς Πανορθόδοξης Διάσκεψης, ἡ ὁποία ἔκανε λόγο γιὰ τὴν «Συμβολὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀδελφοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ εἰς ἄρσιν τῶν φυλετικῶν καὶ ἄλλων διακρίσεων», ὁ Μητροπολίτης Δαμασκηνὸς πρωτοπόρησε διοργανώνοντας ἤδη ἀπὸ τὴν δεκαετία τοῦ '70 καὶ τοῦ '80 διμερεῖς Διαθρησκειακοὺς ἀκαδημαϊκοὺς Διαλόγους μεταξὺ τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῶν ἄλλων δύο μονοθεϊστικῶν θρησκειῶν, τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ τοῦ Ἰσλάμ. Πέρα ἀπὸ τὶς πολλὲς συνδιασκέψεις καὶ τὰ συνέδρια, ὁ Μητροπολίτης Δαμασκηνὸς γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ προχώρησε τὸ 1999 στὴν δημιουργία τοῦ «Ἰδρύματος Διαθρησκειακῶν καὶ Διαπολιτισμικῶν Ἐρευνῶν καὶ Διαλόγων» μὲ ἔδρα τὴν Γενεύη. Ἡ Δρ. Brun παρουσιάζει τεκμηριωμένα καὶ ἐκτεταμένα τὴν συμβολὴ του καὶ σὲ αὐτὸν τὸν τομέα. Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ εὐστοχεῖς προτάσεις τοῦ Μητροπολίτη Δαμασκηνοῦ γιὰ τὴν στενότερη συνεργασία τῆς Θρησκείας μὲ τὴν Παιδεία, «ὥστε νὰ μὴν διαιωνίζονται ἱστορικὲς προλήψεις καὶ ἀρνητικὲς φορτίσεις καὶ νὰ μὴν υποθάλλονται τάσεις θρησκευτικῆς μισαλλοδοξίας».

Τὸ 1997, ὕστερα ἀπὸ ἀκάματες προσπάθειες ὁ Μητροπολίτης Δαμασκηνὸς πραγματοποιεῖ ἕνα παλαιὸ ὄραμά του, τὸ ὁποῖο εἶχε προβλεφθεῖ στὰ ἰδρυτικὰ Πατριαρχικά καὶ Συνοδικὰ Σιγίλλια τοῦ Ὁρθοδόξου Κέντρου. Πρόκειται γιὰ τὴν ἴδρυση καὶ λειτουργία τοῦ Ἰνστιτούτου Μεταπτυχιακῶν Σπουδῶν Ὁρθοδόξου Θεολογίας μὲ τὴν ἐπίσημη συνεργασία τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν τοῦ Φριβούργου (Ρωμαιοκαθολικὴ) καὶ τῆς Γενεύης (Προτεσταντικὴ). Καταβάλλοντας ἄοκνες προσπάθειες γιὰ τὴν ὑλοποίηση καὶ λειτουργικὴ κατοχύρωση τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ὁράματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὁ Μητροπολίτης Δαμασκηνὸς πέτυχε καὶ τὴν θεσμοθέτηση τοῦ Ἰνστιτούτου ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Πολιτεία. Ἀνακεφαλαιώνοντας τὰ ἐτήσια μεταπτυχιακὰ Θεολογικὰ Σεμινάρια, τὸ Ἰνστιτούτο Ὁρθοδόξου Θεολογίας, μὲ τὴν εὐρύτερη διαπανεπιστημιακὴ στήριξη ἀπὸ τὴν Ἑλβετία καὶ μὲ καθηγητὲς ἀπὸ τὰ πανεπιστήμια τῆς Ἑλλάδας, ἀποτελεῖ πλέον ἕναν σημαντικὸ φορέα ὑψηλοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἐπιπέδου γιὰ τὸν συνεχῆ καὶ ἐποικοδομητικὸ θεολογικὸ διάλογο γιὰ τὴν ἀλληλογνωριμία καὶ τὴν ἐνότητα τῶν Χριστιανῶν. Παράλληλα, τὸ Ὁρθόδοξο Κέντρο, τὸ ὁποῖο φιλοξενεῖ στὶς ἐγκαταστάσεις του τὸ Ἰνστιτούτο, προσφέρει τὴ δυνατότητα σὲ φοιτητὲς ἀπὸ ὅλες τὶς Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίας νὰ πραγματοποιήσουν τὶς μεταπτυχιακὰς σπουδὰς, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς διακονίας τῆς πανορθόδοξης ἐνότητας.

Στὸ τελευταῖο τμῆμα τοῦ πονήματός της ἡ Δρ. Brun ἀσχολεῖται ἐπισταμένα μὲ τὴν θεολογικὴ συμβολὴ τοῦ Μητροπολίτη Ἑλβετίας Δαμασκηνοῦ. Καθὼς εὐστοχα ἐπισημαίνει, τὸ σταθερὸ κριτήριο,

ἡ θεματολογία καὶ οἱ ἄξονες τῆς συγγραφικῆς δραστηριότητος τοῦ Μητροπολίτη Δαμασκηνοῦ ἐντοπίζονται κυρίως στὴν θεολογικὴ προβολὴ καὶ μαρτυρία τῆς Ὁρθοδοξίας στὸν χριστιανικὸ κόσμον τῆς Δύσεως. Μία συνοπτικὴ εἰκόνα τῆς θεολογικῆς συγγραφῆς του ἀποτυπώνεται στοὺς ἑξῆς πέντε τόμους, οἱ ὁποῖοι περιέχουν ἐπιλεγμένα ἄρθρα καὶ μελέτηματα:

1. *Orthodoxie und Ökumene. Gesammelte Aufsätze von Damaskinos Pappandreou*, ἔκδοση Wilhelm Schneemelcher, Stuttgart 1986. Ὁ τόμος αὐτὸς ἐκδόθηκε μὲ ἀφορμὴ τὰ 50ὰ γενέθλια τοῦ Μητροπολίτη Δαμασκηνοῦ καὶ περιέχει ἐκκλησιολογικὰ ἄρθρα στὴ γερμανικὴ, γαλλικὴ, ἀγγλικὴ καὶ ἰταλικὴ γλῶσσα.

2. *Θεολογικοὶ Διάλογοι. Μία ὀρθόδοξος προοπτικὴ*, Θεσσαλονίκη 1986. Πρόκειται γιὰ μελέτη πού ἀναφέρεται πολυπρισματικὰ στοὺς διμερεῖς Θεολογικοὺς Διαλόγους τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ στὸ δευτέρου μέρος της παρατίθενται τὰ παραχθέντα κείμενα τῶν διμερῶν Θεολογικῶν Διαλόγων.

3. *Ὁρθοδοξία καὶ Κόσμος*, Κατερίνη 1993. Ὁ τόμος περιέχει μελέτες γιὰ τὴν σχέση Ὁρθοδοξίας καὶ Ἐνωμένων Εὐρώπης, γιὰ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ὡς συνοδικὴ ἐμπειρία καὶ μαρτυρία καί, τέλος, γιὰ τὴν σχέση Ὁρθοδοξίας καὶ Οἰκουμενικῶν Διαλόγων.

4. *Eucharisteria*, ἔκδοση Maria Brun καὶ Wilhelm Schneemelcher, Athen 1996. Ὁ τόμος αὐτὸς ἐκδόθηκε μὲ ἀφορμὴ τὰ 60ὰ γενέθλια τοῦ Μητροπολίτη Δαμασκηνοῦ

5. *Λόγος Διαλόγου. Ἡ Ὁρθοδοξία ἐνώπιον τῆς τρίτης χιλιετίας*, Ἀθήνα 1997 - *Dialog als Leitmotiv*, Chambésy 2000. Ὁ τόμος αὐτὸς περιέχει κείμενα

συνεδρίων καὶ διαλέξεων γύρω ἀπὸ τὴν Ὁρθοδοξία, τὴν Παράδοση, τοὺς Θεολογικοὺς Διαλόγους, τὸ πρόβλημα τοῦ Φονταμενταλισμοῦ, τοὺς Διαθρησκευτικοὺς Διαλόγους, καθὼς καὶ ποικίλα δημοσιεύματα τοῦ Μητροπολίτη Δαμασκηνοῦ ποὺ σχολιάζουν ἐπίσημα κείμενα τοῦ Βατικανοῦ καὶ σημαντικὰ γεγονότα τῆς ἱστορικῆς πορείας τῆς Ἐκκλησίας.

Ὡς ἀναγνώριση τοῦ θεολογικοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ ἔργου του ὁ Μητροπολίτης Δαμασκηνὸς τιμήθηκε σὲ πανορθόδοξο καὶ σὲ διαχριστιανικὸ ἐπίπεδο μὲ τὴν ἐκλογή του ὡς ἀντεπιπέλλοντος Μέ-

λους τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (1992) καὶ λαμβάνοντας τὸν τίτλο τοῦ Ἐπιτίμου Διδάκτορος ἀπὸ μία πλειάδα πανεπιστημιακῶν ἰδρυμάτων (Βουκουρέστι, Βελιγράδι, Ἀθήνα, Θεσσαλονίκη, Μόσχα, Μίνσκ, Ἰωάννινα, Σόφια, Ἰάσιο, Βόννη, Βέρνη, Μανίλα, Γενεύη). Τὰ βιβλία του μεταφράστηκαν σὲ διάφορες γλώσσες καὶ ἔλαβε ἐπίσης τρεῖς τιμητικοὺς τόμους (1986, 1996, 2007). Λίγους μῆνες πρὶν τὴν κοίμησή του, τὸ καλοκαίρι τοῦ 2011, ἔλαβε ἀνὰ χεῖρας καὶ τὸ παρὸν πόνημα.

Σταῦρος Γιαγκάζογλου